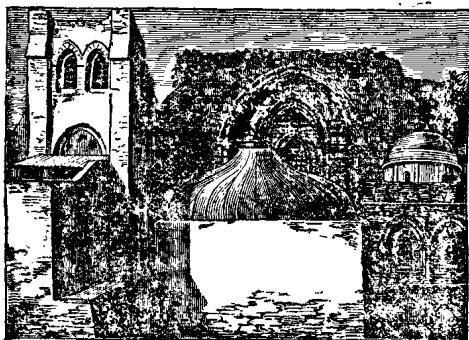

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՉԳԵՅԻՆ, ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԸՆ, ԳԻՐԳԻՏԵԿԸՆ
ԵՒ ԳԵՂԱՔԵԿԸՆ

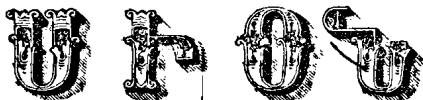
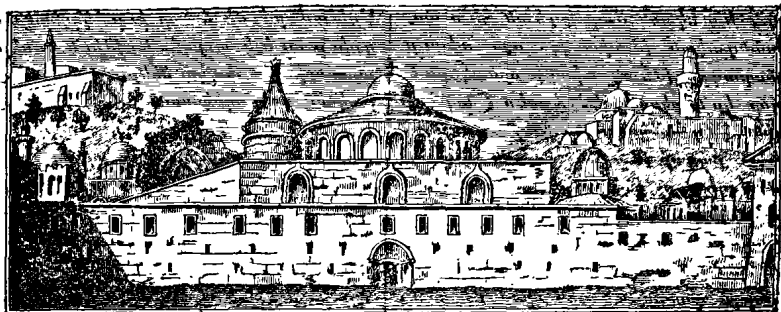
ՀՈՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ՇԼՐԱՆ ՄԻԼՍԵԼՅՈՒՆ

ՅԵՐՈՒՍԵԼՅԱՆ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1869

ՀԱՐՈՐԴ ՏԱՌԻ
ԹԻԻ 6.

Ա. Մ Ս Ա. Գ Ի Ր.

ՅՈՒՆԻՍ 30
1869.

ԱԶԳԱՅԵՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԽՆԴԻՐ ԿԱՐՁԻԿՈՍԱԿԱՆ

Սեր ազգը Թագէտս և Տարգու-
ղիմէս առաքելոց արժանաւոր յաջորդ
սուրբ Գրիգոր շուքաւորէն սկսած
մինչև Քրիստոսի 1113 թուականը ու-
նէր մի կամօղիկաւթ թիւն, յիշեալ
թուականին յաւելաւ Ղլմամարայ կա-
թողիկոսութիւնը Գաւթի կամօղի-
կոսութեամբ. իսկ 1442 թն յաւելաւ
Սոյ կամօղիկոսութիւնը Սուսա
բնիկան Գրիգոր կամօղիկոսի օրով.
և այսպէս Ղլգր ունեցաւ երեք կամօղ-
իկոսութիւններ, որոնք մինչև յայսօր
անընդհատ կը տեսնեն: Եւս կամօղի-
կոսական երեքնութեան և տեսողու-
թեան պատմաւոր դիպուածական չէ,
այլ ըստ ամենայնի պատմական, որուն
վրայ մի համառօտ տեսութիւն առնել
պատշաճ կը համարուի:

Բանի որ մեր Ղլգր իր հայրապետ-
տութեան հետ ունէր միանգամայն և
իւր քաղաքական ազդողութիւնը, քա-
թողիկոսական բաժառններ չէին
Վայց երբոր ազգային քաղաքական տե-
քտութիւնը սկսաւ քայքայիլ դրացի
ազգաց յարատեւ յարձակումներէն և
հարսաահարութիւններէն, երբոր արե-
ւմտին և ներքին խռովութիւնները
քաղաքական քաղաքական միութեան
կեդրոնի խախտուելուն հետ հայրա-
պետական միութեան կեդրոնն եւս
խախտեցաւ, որ Վիսիանի կամ Վրա-
քատեան մայր լիթոն էր: Եւս աչ-
խաքհատաւան օրերուն մէջ կամօղիկո-
սական լիթոն աւիպաւեցաւ քաղաք-
իսկ քաղաքէ քաղաք և նաեւ շէնսե-
լեան, և ժողովրդասէր կամօղիկոսներ

ըննեա սկսան ժողովոդեան հետ առ
տանդական թափառիլ: այս տիտուր
տարագրութեան տիտուր պատկերն է
զոր կը ներկայացնէ Ներսէս Շնորհա-
լին Նշահարականին մէջ՝ ասելով .
«Լա քաղաք թագաւորական և բազ-
մաժողով՝ ոչ գոյ ազգի մերում, որ
պէս զի անդանօր նստելով յաթոռ
հայրապետութեան և վարդապետու-
թեան՝ ուսուցանէաք ժողովոդեան
մերոյ զաստուածային պատուիրանս,
բոտ առաջին հայրապետացն եւ վար-
դապետաց: Եւ եմք իբրև զայծեամն
յորտորդաց և ի շանց փոխուցեալք
ի բարանձաւս յայս բնակելով, յորում
ոչ և մարմնական հարկաւոր պիտոյիւք
շտտացեալք ի գիւղից, կամ յագարա-
կաց, յորոց ունիմք և ոչ մի ոչ:

Կաթողիկոսական Թոռոյ փոխա-
գրուած գլխաւոր խեղերն էին Վուին
Նի, Թաւ բլուր, Սեաւ լեռուն եւ
այլն: Երգարն՝ այս փոխադրութեանց
ժամանակ քանի մի հակաթոռ կաթո-
ղիկոսներ ի վեր երեւեցան, և նա եւ
միայն 1085ին չորս անձինք կաթողի-
կոսական անուն կը կրէին՝ Վրիգոր վը-
կայաւոր ի կողմանս Տրոսի, աւեր Վար-
անդ, Անի, տէր Թէոփորոս ի շնի և
տէր Պօղոս ի Սարաշ: Սակայն այդ հա-
կաթոռութիւնները ժամանակաւոր
գիպաւածներ էին, առանց տեւական
նաւթեան, ինչպէս և կային սոյն օրի-
նակ գէպերը սուրբ Սահակ Պարթե-
ւի հայրապետութեան ժամանակ: Իսկ
Ղլթամարայ և Սոյ կաթողիկոսու-
թիւնները ոչ թէ հակաթոռական, այլ
ինչպէս ասացինք, բոլորովին պառ-
ժական. պարագաներէ յառաջ եկած
են և իրենց յարատեւութեան բուն
արմատն եւս ազգային պատմական
վիճակի արդիւնքն է:

Սինդեո Բարաւտեան Թոռը
Կիլիկիայի լեռանց վրայ կը պանդխտէր:

Ղլթամարայ մէջ, (որ իւր կղզիական
զրիւք աւելի ապահովութիւն ունէր
արտաքին յարձակումներէ) Ղլթամա-
րական կաթողիկոսութիւնը սկզբնա-
ւորեցաւ. և մինչդեռ Կիլիկիայի մէջ
կաթողիկոսութիւնը կը տարուբերէր
մի կողմէն Վրիգորական Սուրբանայ
հարստահարութեանց տակ և միւս կող-
մէն ծփալով պապական պահանջունե-
րու և դաւանաբանական վէճերու մէջ,
այս քաղաքական և կրօնական արտաքին
ու ներքին խռովութեանց մէջ ժամա-
նակ չունէր մինչև արեւելեան և հիւ-
սիսային հայկական հօռը տարածել իւր
հովուական խնամքը, Վրիգորի մէջ Կի-
րակոս Վիրապեցին կաթողիկոս բնա-
րուեցաւ և Կիլիկիայի մէջ եւս կաթո-
ղիկոսութեան շարունակութիւնը ան-
խցելի մնաց Վրիգոր Սուսաբէկեանի
օրէն, և հետեւապէս մեր Ղլգը երեք
կաթողիկոսութիւն ունեցաւ, Վրի-
գորի, Ղլթամարայ և Կիլիկիայի: Եւ
երեքնութիւնը, որովհետեւ ազգային
պատմական կենաց հետեւանք էր և
ոչ թէ կրօնական բաժանման, տեւե-
ցաւ և կը տեւէ մինչև մեր օրերը:
Կաթողիկոսական երեքնութեան պատ-
ճառաւ երբէք ազգային կրօնական մի-
ութիւնը չը խախտեցաւ և երեք կա-
թողիկոսութեան հետ Հայաստան
նախց եկեղեցին միշտ մնաց մի, առ
ռանց որ և իցէ ծիսական կամ ուսան-
դական փոփոխութեան կամ երկպա-
ռակութեան: Վրիգորի կաթողիկո-
սութիւնը միշտ ընդհանուր ազգային
անուն կրեց, որոյ աթոռակալաց ընտ-
րութեանը բազմիցս մասնակից եղան
նոյն իսկ Ղլթամարեան եւ Կիլիկեան
կաթողիկոսական վիճակաց եկեղեցա-
կանները և աշխարհականները, իսկ
Կիլիկիայի և Ղլթամարայ կաթողիկո-
սութիւնները միշտ տեղական մաս-
նաւոր անունը կրեցին:

Վազային պատմական վիճակը, Վի-
քիկիայի և Մարաշի հեռավորու-
թիւնը, Վրթամարայ կղզիական դիր-
քը, տարբեր տիրապետաց հակա-
բռնութիւնները և հետեւապէս ազգային
հաղորդակցութեան դժուարութիւն,
ները այսպէս արտադրեցին և այսպէս
մնաց կաթողիկոսութիւնը մինչեւ
1865 թուականը: Մյայ թուականին
Վրթամարայի կաթողիկոսական խնդրոյն
հետ՝ յուզուեցան Վրթամարայ ու
Սոյ խնդիրներն եւս: Վազ խիստ
մեծ եռանդով գրկեց կաթողիկոսու-
թեանց խնդիրը և իրաւամբ Բնախի
Խորի անուանեց: Կեդրոնական վար-
չութեան ընդհանուր ժողովը քանի
մի վայելուչ նիստեր սոյն խնդրոյն հա-
մար զոհեց և յանձնեց կաթողիկո-
սական յատուկ Սաննաժողովի, որ իր
կողմէն Տեղեկագիր պատրաստեց եւ
ընդհանուր ժողովին ներկայացուց և
հաւանութիւն ստացաւ: Իսկ, Կ
ցառ սրտի ամենայն բարեմասց, խըն-
դիրը մինչեւ այս կէտը միայն հասաւ
և կանգ առաւ, ուստի և Տեղեկա-
գրի եզրակացութիւնը, իբրեւ ձայն
բարբառոյ յանապատի, մնացին և կը
մնան տակաւին. և որովհետեւ իւրա-
քանչեւ բարոյական զանցառութիւն
իւր տիրուր հետեւանքն ունի, այս
կաթողիկոսական խնդրոյն զանցա-
ռութեան հետեւանքն եւս եղաւ Վր-
թամարայ և Սոյ կաթողիկոսութեանց
նկատմամբ յուզուած նախատական
իրողութիւնները, վասն զի խնդիրը
բողոքովին անձնականի փոխաւերով և
խաչատուրի ու Վիկորայոսի խնդիր
դառնալով՝ շեղեցաւ իւր նպատակէն:
Կարմիրով կը պարտաւորինք խոստո-
վանիլ, որ Վազ իւր զանցառութեան
պատիժը կրեց, ինչպէս պիտի կրէ ան-
շուշտ և ամեն զանցառութեանց և
անհոգութեանց պատիժ: Ինչ քնն են

կաթողիկոսական խնդրոց նկատմամբ,
եղած զանցառութիւնները, ամեն,
բանիմաց ընթերցող կարող է իմանալ:
Իրեւ, եթէ 1865 և 1866 թուական,
ներու ընդհանուր խորովը քանի մի նշ-
շանաւոր նիստերը համեմատէ յա-
ջորդ տարիներու ժողովական նիստե-
րու հետ: Ինչպէս եւ երեք կաթողի-
կոսութեանց խնդիրները իրարու հետ
սերտ կապակցութիւն ունին, քայք-
մենք այժմ պիտի խօսինք միայն Վր-
թամարայ և Սոյ կաթողիկոսութեանց,
մասին, որովհետեւ կաթողիկոսական
Սաննաժողովը Տեղեկագիրն մէջ ար-
դէն բաւական խօսուած է Վրթամարայ
կաթողիկոսութեան նկատմամբ: Մենք
պիտի խօսինք Վրթամարայ և Սոյ կա-
թողիկոսութեան վրայ, սակայն, մեք
սկզբունքին համեմատ, մեր խօսելու
առարկան նոյն կաթողիկոսութեանց
բուն էութիւնը պիտի լինի և ոչ թէ
այս ինչ կամ այն ինչ մարդու անձնա-
ւորութիւնը: Հետեւապէս՝ պիտի
խօսինք նախ նոյն կաթողիկոսութեանց
ներկայ վիճակին վրայ, երկրորդ նոցա
կարեւորութեան վրայ և երրորդ նո-
ցա առ Վազային Վարչութիւնն և առ
Վրթամարայի կաթողիկոսութիւնն ունե-
ցած յարաբերութեանց վրայ: Եւ
Սոյ և Վրթամարայ կաթողիկոսու-
թեանց ներկայ վիճակը օտուդապէս
կը ազատելու համար՝ կարեւոր է տե-
ղական ժողովրդի վիճակը աչքի առ-
ջեւ բերել: Եթէ կաթողիկոսութիւնը
մի բարոյական և կրօնական տեսչու-
թիւն է ժողովրդի վրայ, անշուշտ իւր
վիճակը կը չափուի ժողովրդեան վիճա-
կէն: Ինչ է Վրթամարայ և Վիկիկայի
ժողովրդեան ներկայ վիճակը բարոյա-
պէս և մտաւորապէս առնելով, և ին-
կորթութիւն, տգիտութիւն, և, ե-
թէ չամաչենք ասել, կատարեալ կոպ-
տութիւն: Հետեւապէս Վրթա-

ճարայն և Վրիլիայի կաթագիկատու
Թիւնները ջարդ ժողովորդի բարոյա-
կան և մտաւորական կենաց վնաս ա-
մենեւին ազդեցութիւն ունեցած չեն
և իրենց տեսչութիւնը մէկ միայն առ-
ժողովական կամ վանական զլրատումն
անցած և ժողովրդին հասած չի, այլ
դժբաղդաբար նոյն իսկ կաթագիկատու
կամ աթոռատեղիքն անգամ անշքոտ
Թեան և անբարեգորգութեան մէջ
ենք Թե նիւթագէտ և Թե բարոյա-
պէտ։ Սոս ամբողջ վիճակի պատճառն
որչաք որ մի կողմէն եղած են արտա-
քին պարտաւորներ և հարստահորու-
Թիւնները, որ անընդհատ շարունակ
կատարած են միջոցն ներկայ գալը, բա-
ժին վիճակը համարեալ Թե ամեն տե-
ղիքու, չապաց, միւս կողմէն եւս, ե-
ղած են ներքին պարտաւորանքութիւն
ներս, կաթագիկատական հակակիւր ընտ-
րութեանց բերանակները, որով յա-
ջորդք իւր նախորդի շինածը ապա-
րէր։ Շանացած է, անկասար և անհր-
բանեմք տեսչութեան անոտեղութիւն
ներս Թաղուք ասել աբիշ Թերու-
Թիւնները, որոնք ծանր են լսելաց և
Սոսգէտ օր Թե և յիշեալ կաթագիկո-
տութիւնները երկար գարեբէն ի վեր
տեսած են և կը տեսեն տակաւին,
այնառ, ասինայնիւ, չիշգը խտեղով ի-
քենց տեսչութիւնը լիկ անտանական
եղած է և ոչ իրական, իւր այսօր նոյն
կաթագիկատութիւնները իրենց մեծ
նպատակին վերածելու համար՝ հար-
կաւոր է արմեն քան իորեն սկսել
վստն զի կաթագիկատութիւնն մի մի-
պէն ձեռնադրութեան, միւսանի
որհնութեան, մկրտութեան և պսակի
և Թաղման հանդիսակատարութեանց
մէջ չը կրպնար, այլ ժողովրդին լա-
պս և գիտութեան ճանապարհաւ ա-
գաւորդելու մէջ։ Սոս չուտց և գի-
տութեան պակասութեանն է ապ ժո-

ղովորդի նիւթական վիճակն եւս վեր-
ջին աստիճանի խզում Թեան է հասած և
կանարգեն չըգգար և չը պաշտպաներ,
իւր պատիւը կը հարստահարեն ոչխա-
րի պէս անմահեղ կը մնայ, որովհետեւ
իւր իրտաւորք ճանաչելու և պաշտ-
պանելու գիտակցութիւնը չունի և
մեն հողմերէ կը սասանի, ամեն երազ
ներէ կը սոսկայ և կ'ապրի ագիտութե-
ան, և Թե ապրի կարիք է ան-
ոտանել այս տեսակ կեանքը և Սոս է
Վրիլիայայ և Սոս կաթագիկատու
Թեանց ժողովորդի ներկայ վիճակը սոր
է Թե առաջին ժամանակներուն մէջ
զգալի չէր և այժմ խիստ գգալի և չա-
շտիքի է ամեն փոքր ի շատե խոր-
հոգ չայտ համար և Վրիլիայայ ժո-
ղովորդը մեծ մասամբ բեռնակրա-
Թեան տակ կը հեծի և բարոյապէտ
աղետով վիճակի մէջ է և իսկ Վրիլ-
կիայի ժողովորդը ամենեւին չը հա-
մապատասխաներ այն մեծահնչուն գա-
վտաններուն և որ իւր վրայ կը հոշակ
ուէր և վստն զի այն հայութիւնը և ուր
լեզուի, կրօնի և ազգութեան գիտութի-
ւիւնը խորին խաւարի մէջ է և աւելի
ցաւակցութեան և ողբալու կարօտ է
քան Թե գոխտանական անհիմն ներս
բողներու։ Սոս պիտի հետեւցնենք
այս տեղէն և անկարեւոր են ասենք յի-
շեալ կաթագիկատութիւնները կամ հարկ
է ադեօք բառաւ ի միջոց և Վրա վե-
ցի, մենք կարող չենք այս տեսակ հեղ-
տեւութիւն առնել և քանի որ նոյն կա-
թագիկատութեանց տեղը փոխարինե-
լու ուրիշ քան չունինք։ Սոս մն պի-
տի ընդունենք և որ կարեւոր են մեզ
ազգիներկայ վիճակին նկատմամբ, քայց
կարեւոր են իրենց բուն կոչմանը վե-
րածուելով և ոչ Թե այժմեան խզում
ի վիճակի մէջ մնալով Թե ինչ է
այս կարեւորութիւնը և բուն կոչման
վերածուիլը պարզենք այն կէտը և

Լիթամուրայ և Սոյ Կոմիտիկու
ստեղծանց գոյութիւնը կարեւոր է
քանի՜ մի պայմաններով Դյախ քնն
պատմական հանգամանքներէ որ յա
ռաջ Կիւսն են հայա կաթողիկոսա
թիւնները՝ ազգային վիճակը համա
րեա թէ տակաւին նոյն հանգամանք
ներուն տակն է Կայն է քաղաքական
երկրային կամ ազգային համարձեւ
թիւն չունենալը և ասորքեր քաղաքա
կանութեանց ենթակալ գանդիլն Կե
կեղեցական վարչութեան օրինաւոր
հազորդակցութեան գծուարութիւն
ները և այլն և Լիթորդ՝ որ Լիթարա
տեան ընդհանուր կաթողիկոսութիւ
նը իրօք իւր ընդհանուր նշանակու
թեան վիճակին մէջ չէ, որ է ամեն հայ
յարնակ տէրութեանց պաշտպանու
թեան ներքեւ երաշխաւորեալ գիրք
ունենալ որպէս Ի հնումն և առանց
մասնաւորապէս մէկուն հպատակելու
որպէս զի ընդհանուր Լիթի բարօր
ութեան և եկեղեցւոյ անդորրութե հա
մար կարենայ իւր տեսչութիւն բովան
դակ հօտին վրայ տարածել անկապաճ
գիրք ունենալով ամեն տէրութեանց
առջև և կաթողիկոսական ընդհանուր
Խորհրդաբանի մէջ ամեն երկրի Հայոց
կազմէն երեսփոխանական կամ ժողովա
կան անգամներ օժնեալ և այլն և ալ
ընէ Լիթորդ՝ Լիթը երկար դարերէն Ի
վեր վարժած է Սոյ և Լիթամարայ կա
թողիկոսութեանց գոյութեանը եւ
Խիսա անակնունելի շփոթութիւններ
կարող են յառաջ գալ բարձու մէն, ո
րովհետեւ ժողովուրդը մասնաւոր
լինելով անկրթութեան համարեա թէ
լոկ բնազդմամբ և աւանդական կամ
ականատեւ օրվորութե Կապրի Լի
չորորդ տեղական ժողովրդի վիճակը
աւելի դիւրին է տեղական մերձաւոր
տեսչութեան օրինաւոր հսկողու
թեամբ բարւոքել, քան թէ հեռաւոր

երազներով պատրել և ահա այս պատճ
ճառաւ յիշեալ կաթողիկոսութեանց
գոյութեան կարեւորութիւնը իստատե
վանելէն զինք՝ հարկ է անշուշտ իրենց
բուն կողմանը վերածել և Հարկ է կաթ
թողիկոսական հրահանգ պատրաստել
որոյ գլխաւոր պայմանները լինին տե
ղական ժողովրդի մէջ բարոյական և
մտաւորական ըստ Ծառալել, կաթողի
կոսական խորհուրդ կազմել, ուր ամեն
գործաւորութիւններ յոխ խորհուր
տար Ի կիր առնալին և արձանագրու
թիւնքը ազգային հանգիսից միջոցաւ
հաղորդուին Ի գիտութիւն Լիթին և
որպէս զի համայն Լիթը տեղեկութիւն
ունենայ իւր կաթողիկոսութեանց վի
ճակին վրայ և պարեմ ազգային վիճա
կի գիտութիւնը ամեն Հայ անհատի
համար ծանօթ գիտութիւն դառնայ
կաթողիկոսական վիճակաց ազգային
սեպհականութիւնքը և վանքերը իրենց
գոյքերով և կարւածներով Ի համար
առնալին և հասարակաց գիտութեան
նը հաղորդուին, որպէս զի իւրաքանչ
չիւր կաթողիկոսի կամ վանահօր օրով
պակասը կամ յաւելլածը իմացուի
Լիթ կէտը ամենակարեւոր է նոյն իսկ
աւաջնորդութեանց նկատմամբ որոյ
վրայ առանձինն պիտի խօսվի և Լիթ
զանցաւորութեան է որ շատ ազգային
աւացածներ մասնաւոր անձեքաւ
ազահութեանը կերակուր կը լինին և
Լիթը ամենեւին տեղեկութիւն չունի
և նաեւ շատ վաղեքաւ և եկեղեցեաց
գոյքեր և տղաներ յախտակու երկն
յեաց միայն կը հրատարակուին Թի
այս ինչ վանուց մէջ այս երէ իրեղէն
ներ եղած են և

և Լիթ որովհետեւ օրնորինակ հա
հանգի պատրաստութեան և համա
րաւութեան պարտաւորութիւնը Լի
թային Սարգսութեան վր վերաբերի
Լիթային Սարգսութեան տակով կը հա

կանա՞նք մենք Սահմանադրութեան բռն սկզբունքին համեմատ կազմուած Լրեւսփոխանական և այլ ժողովները և ոչ թէ այն առօրեայ եպիսկոպոսական, վարդապետական և կոմ խառն ժողովները, որոց վրայ շարունակ դառն նախասիրներ կը տեղան յամեն առտէք և սակայն ամենայն ինչ ցաւալն վիճակի մէջ են և կը մնան, ուստի առ այժմ ազգային խնդիրներէն կաբեւորացոյնն է Սահմանադրական վարչութեան վերակազմութեան խնդիրը, որով միայն կարելի է լուծել և միւս խնդիրները և կանոնաւորել այն յարաբերութեանց պայմանները, որք յգեակապք պիտի համարուին ժողովրդի և կաթողիկոսութեանց մէջ և որոց վըրայ կարեւոր կը համարինք քանի մի խօսք ասել, ինչպէս խոստացանք, եւ վերջաւորել ներկայ համառօտ տեւութիւնը:

Հառ անգամ կրկնուած է թէ՛ Սահմանադրութեան բռն ոգին արգարացնելու համար, անշուշտ պէտք է որ Լրեւսփոխանական ժողովին մէջ, ինչպէս միւս գաւառական ազգայնոց նոյնպէս և Սոյ ու Լճթամարայ կաթողիկոսական թեմերու ներկայաջուցիները գտնուին: Լյս հիմանց վրայ կազմուած Լճթային Վարչութեան համար ինքնին կը դիւրանայ յիշեալ կաթողիկոսութեանց յարաբերութիւնները և յոյն կաթողիկոսութիւնները ուղղակի Լճթային Վարչութեան պատասխանատուութեանը կ'ենթարկին, կաթողիկոսական ընտրելիները կ'որոշուին տեղական ժողովրդէն և կը ներկայանան Լրեւսփոխանական ժողովին, ուր վերջնական ընտրութիւնը կը կատարուի և օժման ու հաստատութեան հրամանը կը տրուի: Լյս ճառագարհաւ նոյն կաթողիկոսական Լթեմները կը պարտաւորին սերտ յա-

րաբերութիւն ունենալ Լճթային Վարչութեան հետ, պահանջել ինչ որ իրաւաւոր ունին պահանջելու, հատուցանել ինչ որ պարտաւոր են հատուցանելու: Իսկ երեք կաթողիկոսութեանց առ միմեանս տնեցած յարաբերութիւնները լոկ բարոյական միայն կարեն լինիլ: Լթոսականները կարող են սիրով իրարու հետ թղթակցիլ և զիրար քաջալերել հայրապետական գործառնութեանց չմեծ ապարիպին մէջ, իրարու թիկունք լինիլ արտաբնական վտանգ ու պաշտպանութեան համար, ժողովրդի կրօնական և ազգային միութեան հազեւոր կապը ջանալ ամրապնդել, սիրել և սիրուիլ, ատանալ և հաշիւ տալ, գործել և գործակցութեան հրաւիրել ամենքը, գործել Լճթի և Լեւեզցւոյ շինութեան և ժողովրդի բարոյական և մտաւոր յառաջագիմութեան համար:

Լրանի թէ՛ Լճթ իւր ամենամեծ օգուտը հասկանալով թողնէր Կիւսկոսի և Սարկոսի անձնական խնդիրները և օր առաջ ջանար ազգային Սահմանադրութիւնը գործադրել, Լճթային Վարչութեան հաստատուն վերակազմութեան համար աշխատիլ, և ապա ձեռնամուխ լինէր այն խնդիրները լուծել, որոնք ցարդ անկանոն ճանապարհաւ կը յուզուին վարդապար և անլուծանելի կը մնան:

Լյս է մեր նայուածքը կաթողիկոսական խնդրոց նկատմամբ, և այս է մեր խորհուրդը զոր կ'առաջարկենք Լճթին:

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՍՏԱԼԱՅ

Եղբայրս (*) 1623 տարւոյն յունիս 19 թուականին ծնաւ Վլերմոնի մէջ Զօրս անուներ Ստեփան էր (որդի Փաստաւրայ) որ գահերէց էր մարտաւան մէջ իսկ մօրս անունը Նիթուանէթ Երբ որ եղբայրս խօսիլ կարենալու հասակը մտաւ մի հազուագիււտ մարի ցոյցեր տուաւ, իրեն փոքր պատառ խաններով, զորս պատշաճ ժամանակին կը խօսէր և մանաւանդ այն աւանդ հարցումներով, զորս կրնէր իրերու բնութեան վրայ, որոնց վրայ աւան մարդ կը հիանար :

Այս սկզբնատարութիւնը, որ գեղեցիկ յոյսեր կուտար, իրականութիւն էր, վասն զի նա իրեն հասակին աճման համեմատութեամբ օր քան զօր իւր ճարտարմտութեան ահմանը կ'ընդարձակէր, այնպէս որ իրեն հասակը նշարածէն աւելի բարձր և նշանաւոր էր : մայրս՝ 1626ին մեռած էր, երբ եղբայրս արդէն երեք տարեկան էր, և հաջորդ՝ մինակ մնալով քնտանեաց խնամքը բոլորը իւր վրայ առաւ, մանաւանդ իւր մի հատիկ սղոյ դաւակին, որուն բնատուր յատկութիւնները և մանաւանդ անոր շնաշխարհիկ մտայնորանը շան ցոյցերը հօրս սրտին մէջ այնպիսի եռանդ մը բարդեցին, որ անոր կրթութեան համար ուրիշ դատարարակ մը չկրնարով որոշել և անձամբ անոր կրթութիւն տալու պաշտօնը յանձն առաւ : Եւ երբ այնպէս ըրաւ, եղբայրս այլ եւս ոչ մի վարժարան մտաւ և ոչ վարժարան մը ունեցաւ բայց ի հօրմէս :

1631 թուականին հայրս՝ Փարիզ գնալով զմեզ տարաւ իւր հետ և այն տեղ իւր բնակութիւնը հաստատեց :

(*) Պատշաճ կենսագրութիւնը գրուած է իւր քրոջ մեռաւի, յի է տիկին Գերիէ :

Այս տեղափոխութենէն եղբայրս մեծ օգուտ քաղեց այն նպատակին համար զոր հայրս ունէր իրեն կրթութեան մասին, որովհետեւ յայտնի բան մ'էր որ եղբայրս չէ պիտի կրնար վայելել մի և նոյն խնամքը գիւղի մը մէջ, ուր իւր հոգացողութիւնք և շարունակ իրեն մօտը յաճախող ընկերութիւնք կրնային չեղել զինքը իւր խորհրդէն մինչեւ Փարիզ մէջ բարոյական ազատ էր, ուր աշխատութեան աւարով ինքզինքը յաջողեցաւ այսքան հանճարիմաց և սիրելի հօր մը առաւած խնամքներն ու կրթութիւնը արգատաւորել և :

Սակայն այս կրթութեան համար բոլոր հօրս գիտաւոր սկզբունքն էր մանկական կարողութենէն բարձր գործքերով չըզտուեցնել, և ասոր համար անոր լատինական լեզուն չկամեցաւ ուսուցանել Իսաներկոտ տարեկան չ'էր դաժ, որպէս զի աւելի գիւրացիներն որ այն լեզուն, Այս միջոցիւ մէջ անոր ժամանակը անօգուտ չ'անցուցնելու համար հայրս անհաղ չ'եղաւ և այլ անոր բնել կուտար այն ամենը, ինչ բանի որ ընդունակ կը տեսնէր զանիկայ :

Նոր բոլոր լեզուաց վրայ տեղեկութիւն կուտար և կը ցուցնէր անոր թէ ինչպէս մարդիկ քանի մը կանոններու տակ աճիփոփած են զանոնք բնականութեան մէջ, և թէ այս կանոնները բացառութիւններ ունին, զոր մարդ՝ կրնայ իւր ջանքով իմանալ զանոնք և նշանակել և թէ այսպէս մարդիկ գիտած են միջոց առհասարակ աւան լեզուները քաղաքէ քաղաք հասնողովն և :

Այս ընդհանրական գաղափարը յարգարեց անոր միտքը, և անոր քննականական, պատճառները պարզեց և այնպէս որ, երբ նա քերականութիւն ուսանելու սկսաւ, իրեն ամեն ընդ

եին պատճառները գիտէր, աւելի զա-
նոնք կ'ուսանէր, որոնք քաղաքորո-
թեանց կարօտ էին (Վյա գիտութիւն
ներէն յետոյ, հայրս աւելի տառա-
նէր եւս հաղորդեց երգօրս, շատ աւ-
գած անոր կը խօսէր բնութեան ար-
արաց կարգի բարեկեցութեանց վրայ
ինչպէս է վառօդը, և ուրիշ բաներ,
զորս ով որ ընենելու ըլլայ, կը զարմու-
նայ բնութեան օրհնելեաց վրայ, եղ-
բայրս այս ձեռնարկութեանը վրայ
շատ կու բախանար, քայց ամեն բանի
պատճառները կու գէր գիտնալ, և ո-
րովհետեւ ասանք ամենը իրեն ծանօթ
էին և հայրս բացի 'ի անխրարկան բա-
նէրէն (որոնք բռնաւած էին արդէն)
ուրիշ բան չէր ազդէր պատմելու, ուստի
միշտ գեղարհ կը մնար վասն զի նա ու-
նէր զարմանալի մտքի մը յատակութիւ-
նը սխալներ նկատելու, համար, և կու
բող է մարդ ըսել որ միշտ և ամեն
բանի մէջ ճշմարտութիւնը միայն ա-
նոր մտաց առարկայն եղաւ, որովհե-
տեւ քահ էր միտքն իւր գիտակցու-
թեամբ (Վյապէս նա իւր ժողովու-
թենէն ինչ որ իրեն յայտնի ճշմարիտ
կերեւէր, անոր կը յարէր, այնպէս որ
եթէ մէկը իրեն ժողովութեան մէջ
մի ընեցէ՛ք և կը խմոր, անձամբ անձին
զայն պրնելու և բաւն մը ալ բարենշու-
սկաւ նէ ալ զայն թաղ զէր ասոր մինչ
էն գտնէր մէկը որ գիտէր քահ ընէ՛ք
Վյապէս ընկերութեան մը մէջ աւ-
գանի ասկէ եղած ժամանակին անանց
մէ մէկը գտնուիլ խեցեղէն օգնակիւն
զարեկով ազգեց որ մեն ծայն մը հանէ
քայց երբ ձեռք զայն դրին ալ չէ հըն-
չեց, նա եղբայրս ուզեց մի և նոյն
ժամանակ անոր՝ պատճառք իմանալ,
և այդ փորձառութիւն աստիճ եղաւ,
որ անխնայ ծայնեալս, զայն ծայրէ գի-
տեց եւս ըրաւ, և ինչպէս արանքովու
գտնեալս հասակին, անոնց զայն ծաւա-

մը յօրինելով հոն նշանակեց, որ և իս-
կայն ամենէն ընդունելութիւն գտաւ,
լիքօրս հանձարը՝ երկրաշարժութեան
մէջ մէկ արտաքայ կարգի դիպտա-
նով սկսաւ յերեւան ելել, երբ ասա
նեկուս ասարեկան էր տակաւին, և
զոր արժան կը համարիմ ժամանորաւ
պէս յիշատակել հոս:

Հայրս առողջական գիտութեան
հմուտ ըլլալով, այս պատճառ արդի
աստեան մէջ յաջողակ ունեանց հետ
բարեկամութիւն աւելի, որոնք շա-
րունակ իրեն մօտ կը գային, քայց ո-
րովհետեւ նա նպատակ ունէր եղբոր
լեզուագիտութիւն աւագանելու
գիտեք որ առողջական (մաթեմատիկ)
գիտութիւնը միայն հոգնեցնող աւ-
տու մէ է, ուստի չը կամայաւ, որ եղ-
բայրս ծանօթութիւն մը ունենայ այս
գիտութեան վրայ, վարկաւորով որ չըլլայ
թէ լատին և ուրիշ լեզուները ուսանե-
լէ զայն գաղտնեցունէ, սրաց մէջ կու գէր
որ կատարելագործուի: Վյապէս նա
այս գիտութեան վերաբերեալ բոլոր
գրքերը անյայտացուց, և անոր ներք
կայութեանը այս աւանան վրայ իւր
բարեկամներուն հետ անգամ խօսելէն
կը խուսափէր: Քայց այս ամեն գգաւ
շտեթիւնները ալ թէ միայն չէին ար-
գիլէր եղբորս հետաքրքրութիւնը, այլ
նաեւ քը գրգռէին, այնպէս որ նա
բարանակ կազալէր հորս որ իրեն մօտ
թէ մաթեմատիկան ուսմանը հաղորդե-
իսկ հայրս կը մերժէր, խոստանալով
որ եթէ ուսանէր լատին և յոյն լեզուս
ներք ուսողական գիտութիւն ալ իբր
անոր փորձառութիւն կուտայ ցանկե-
անպատճառ:

Ի՞նչ տեսնելով այս ընդգիտութիւ-
նը հորս փորձէն, որ մը հարցուց անոր
որ ի՞նչ էր այդ աւանանք և թէ քիչ
միջոցաւ մարդիկ անոր վրայ կը խօսէին
կամ կը ձարէին, հայրս ալ պարզապէս

ընաւ անոր թէ նա՝ ճիշդ ձեւեր չենելու և անոնց ունեցած բոլոր համեմատութիւնները գտնելու միջոց մ'է. և միեւնոյն ժամանակը ուրիշ անգամ անոր վրայ խօսք բանալու ու անոր վրայ խոսելու հրաման չը տուաւ : Ի այց եղբորս միտքը, որ այս սահմանին մէջ չէր կրնար պարփակիլ, երբոր այս փոքրը յայտարարութիւնը լռեց՝ թէ ուսողական գիտութիւնը անվիէպ միջոց մ'է ճշգրիտ ձեւեր նկարելու, սկսաւ իրեն ղեօսանաց ժամերուն մէջ անձամբ անոր վրայ խորհրդածութիւններ ընել սրահի մը մէջ միայնակ, ուր ինքը կը ղեօսուէր, կ'առնէր ամուսնի և տախտակներու վրայ ձեւեր կրկնելու շինել. և զայն կատարելու համար միջոցներ փնտռելով. (Օրինակի համար, բոլորովին կըր չըջանակ և եռանկիւն մը. արուն կողմանքը և անկիւնները հաւաւսար են, և ուրիշ ասոնց նման բաներ) :

Եւս ամենը ինքը միայնակ գտնելէն յետոյ, անոնց մէջ ձեւերու համեմատութիւնները կը փնտռէր : Ի այց որովհետեւ հայրս մեծ ջանք ըրած էր ծածկել ամեն բան անկէք, այս պատճառաւ անունները երբեք չէր գիտեր, որով ստիպուեցաւ անձամբ անձին անոնց սահմանները կամ անուններ գտնել չըջանակը կը կոչէր կը, գիշեր՝ Գառաջան այսպէս և ուրիշները :

Եւս սահմաններէն դիմի նա ինքն իրեն համար ինդիւններ շինեց և լուծեց. և այսպէս մէկէն դէպի միւսը մը զուելով իրեն հետախուզութիւնը այնքան յառաջ տարաւ, որ Լւբլիգի առաջին գրքին մինչեւ երեսուն երկու երրորդ առաջարկութեան հասաւ : Երբոր այսպէս ասոնց վրայ ղեաղած էր, հայրս անոր յատկացեալ սենեակը մտաւ առանց եղբորմէս տեսնուելու և տեսնելով զանկա պատիկ ղեաղած երկար ժամանակ այնպէս պառնց տես

նուելու ստիպուեցաւ կենալ : (Երբ չը գիտեր թէ արդեօք մըր աւելի զարմանք եղաւ, որդւոյն հայրը ծեծանքը սրուն դէմ յայտնապէս պատուիրանա զանց կը գտնուէր ինքը, թէ հօրը որդին այս բոլոր գործերուն մէջ տեսնելը. բայց հօրը զարմանքը աւելի մեծ եղաւ երբ անոր ինչ բանի պարտապիշ հարցունելով, պատասխան տալու թէ Լւբլիգի առաջին գրքին երեսուն երկու երրորդ առաջարկութիւնը կ'առնեմ : Հայրս զայն փնտռելու համար իրեն ըրած դիտաւորութեան և մտածութեան առիթը անորմէ խնդրեց, որուն պատասխանեց նա թէ՝ ուրիշները գտնալովս է որ զանոնք կ'որոնեմ. և յետոյ մի և նոյն հարցումներ ըրաւ հայրս անոնց վրայ, որով եղբայրս քանի մը հատը լուծեց զորս ինքը շինած էր, և վերջապէս յետս գնալով և բոլորակները բացատրելով մինչեւ իւր ըրած սահմաններուն. ու առաւնեւուն եկաւ : Հայրս այս ճարտարաւ մտութեան և կարալութեան վրայ այնքան զարհուրեցաւ որ առանց ալ աւնոր բառ մը արտասանելու թողուց զանկա և Պ. Փայլէօրին մօտ գնաց, որ իւր մտերիմ բարեկամն էր. և ասելէս ևս բաւականին գիտնական մարդ էր : Հոն հասնելուն պէս հայրս իւրը յափշտակուած մարդ մը, անշարժ կայեցաւ. զայս տեսնելով Պ. Փայլէօր եւ մանաւանդ տեսնելով այն արաստալը, որ անոր աչքերէն կը թափէր, աղաչեց որ իրեն տհաճութեան պատճառը անյապաղ իրեն ըսէ : Հայրս անոր պատասխանեց թէ՝ ես կ'արտասանեմ ոչ թէ արտածութեան, այլ սրտիս ուրախութեան : Իսկ քաջ տեղեակ էք արդէն այն հագեւուն և քանքերուն, զոր իմ աղուս երկրաշարժութեան ուսմանքը չուրաքանքելու համար ըրի, վախճալով ք

անկա միւս բոլոր ընթերցանութեանց արգելք չըլլայ, սակայն տես ահա իրեն ըրածը: Ասոր վրայ ցուցուց աւոր՝ բոլոր եղբօրս մօտ գրածները: Արոնց մէջ քանի մի պայմանաւ մարդ կրնար ըսել որ ուսողական գիտութիւնը նա հնարած է: Պ. Փայլէօր ոչ սակաւ զարմացաւ, որքան որ զարմացեր էր հայրս, եւ անոր ըսաւ որ արդարութիւն մը չէր ալ անորմէ այս գիտութիւնը արգելելը, այլ պէտք է իրեն թողուլ, որ այն գիտութեան վերաբերեալ գրքեր կարդայ:

(Հարանայիք):

Ե.Օ.ԼՏՈՒԹԻՒՆ

Ամեն մարդ ազատութեան սիրահար է. ամեն մարդ ստրկութենէ կը խորշի: Ազատութիւնը ներկայ դարու մէջ մարդկութեան համար մի հրաժանական բառ դարձած է, որ կը յառաջէ եւ կ'ընթանայ յազգէ յազգ. եւ ժողովուրդէ ի ժողովուրդ: Ազատութիւնը մի խրոխտ Օգոստոս կամ Հրաժանարար եղած է, որ աշխարհի մի ծայրէն կը ճակատամարտի մինչեւ միւս ծայրն, եւ իւրաքանչիւր որ պատերազմական աղաղակէն կ'ոստնու եւ զէնք կառնու յանուն ազատութեան: Երբ կը հնչի այս մոգական բառը, երբ կը հնչի այս ճակատագրական փողը, իսկոյն կը տեսնես, որ բռնակալութեան հին պատէշները կը կործանին, հին աւանդութիւնները եւ սովորութիւնները կը ջնջին եւ գողցես բովանդակ անցեալը կ'անհետի: Երբեք ընկերա-

կանութիւնը այնպիսի ճգնաժամ տեսած եւ այնպիսի տագնապ կրած չէ, ինչպէս ազատութեւ ճգնաժամը եւ տագնապը: Ազատութիւնը որ ուրիշ տագնապներէ կը պատրաստուի, ինքն աւմենը կը գերազանցէ, ամենը կը կատարելագործէ, ամենը կ'աւարտէ եւ ամբոխիչ զանգակի (Tocsin) սւ թնդանօթի սոսկալի գորդու մով նոր թռուկան մի կը բանայ, որոյ տարածութիւնը եւ տեւականութիւնը անհնարին է չափել եւ հաշուել: Եթէ չենք սխալիր, ազատութիւնը մարդկութեան համար կրթական եւ ակնկալեալ փորձութիւն մի կը բերէ: Այսին զի յայտնի է թէ մարդը ինչ կարող է առնել ազատութիւնը, եւ թէ ազատութիւնը ինչ կարող է առնել զմարդ:

Ազատութեան ձայնը լսելով պէտք չէ ցնորքներու մէջ թափառել, այլ պէտք է հասկանալ այս խորհրդաւոր բառի նշանակութիւնը, որ բերանէ ի բերան կը թռչի: Հասերը ազատութիւն կ'որոնեն. բայց ամենը մի եւ նոյն բանը չ'են որոներ եւ մի եւ նոյն նպատակին չ'են դիմեր: Ազատութիւն բառի տակ կ'ամփոփին ոչ միայն տարբեր՝ այլ եւ բոլորովին երկու ներհակ հակացողութիւններ: Ազատութեան զգացումը թէ ընկերական է եւ թէ անտի-ընկերական: Այսին զի ոմանց համար ազատութիւնը մի ազնիւ եւ աւանդ է եւ մի նուիրական խանդ. իսկ ոմանց համար, որչափ ըստ երեւուածին ազատութիւնը եւ աւանդ է, բայց իրականապէս ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ կիրք եսականութեան կամ ինքնասիրութեան: Ոմանց համար ազատութիւնը ամենէն ապահով պաշտպանն է օրինաւորութեան եւ վայելչութեան. իսկ ոմանց համար ոչ այլ ինչ է ազատութիւնը՝ եթէ ոչ անկարգութիւն: Ազատութեան փափաքելու երկու-

եղանակ կայ, այն է փոփոքել իբրեւ օգտի (intérêt) և փափաքել իբրեւ սկզբունքի (principe) : Այս փափաքման երկու կէտերը որչափ որ նոյնաման կ'երեւին, սակայն իրարմէ տարբեր են : Ազատասէր ռամկեր կը նեղուի ընկերականութենէն, ժամն զի ընկերակա նութեան մէջ արգելքներ կը տեսնէ իւր ընթացքին, միշտ կը տադնապի երբ կըստիպուի մասնաւոր պատեհութիւնները զօհել ընդհանուր պատեհութեանց, և միշտ կը բաղձայ և կը խնդրէ իր կամաց բացարձակ անկախութիւնը : Թէպէտ և չենք ասեր, որ բոլորովին վայրենութեան կը դիմէ, որովհետեւ ՚ի պատահել հարկին երբեմն կը զիջանի և կարող է օրինաւոր լինել բայց այս տեսակ ազատասէրին միայն ռամիկ անունը պատշաճ կը դառնենք տալ : Իսկ ճշմարիտ ազատասէրը այն տեսակ մարդ է, որուն համար ընկերականութիւնը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ նպատակ, կարգաւորութիւն և կանոնաւոր վիճակ մարդկութեան : Ճշմարիտ ազատասէրը ազատութեան կը փափաքի նոյն իսկ ընկերականութեան օգտի համար : Այս եթէ անհատական ազատութիւն կը խնդրէ, դարձեալ ընկերականութիւնը ազնուացընելու համար է : Ընկերականութեան օգտի համար է միայն, որ կը մերժէ նա բռնաբարիչ ամբարիշտ և նուաւ տացուցիչ հարստահարութիւնները, որոնք կ'ապականեն ընկերականութիւնը և կը տգեղացնեն : Ճշմարիտ ազատասէրը կը խնդրէ ընկերակցութիւն միութիւն, դաշնակաւորութիւն և միաբանութիւն : Սորա համար է միայն որ կը խնդրէ ազատութիւն : Սիով բանիւ, ճշմարիտ ազատասէրի համար ազատութիւնն է յաւիտենական օրէնք մարդկային բնութեան և հզօր միջոց կատարելագործութեան :

Ար կրկնեմ վերստին. առաջին ազատութիւնը անտիրակերական է իր սկզբունքով իսկ երկրորդը ընկերական՝ ազնուագոյն պայմանաւ : Արկուք իրար հետ միահարով կարող են մեծ արդիւնք յառաջ բերել, բայց յաղթական դափնին նա կ'իւրացնէ, որ բարոյական դադափարի վրայ կը հիմնէ ազատութիւնը : Սակայն կարծեմ թէ այս գաղափարով ազատութիւնը ըմբռնողները շատ հազուագիւտ են տակաւին : Ազատութեան այս գաղափարը այն ժամանակ միայն հասարակայն կը լինի, երբ մոտաւորական մշակութեան հետ բարոյական և կրօնական մշակութիւնն ևս հսկայական քայլեր կ'ունենայ ժողովրդային կրթութեան և դատտնարակութեան մէջ : Հետեւագոյն շատ սակաւ ժողովրդներ կան տակաւին, որոնք պատրաստուած կամ պատրաստուելու վրայ են ազատութիւնը վայելելու համար : Որքան փափաքել է ազատութիւնը, երբ աղքերը պատրաստուած են, երբ ժողովրդները մաքով հասունացած են, և երբ յանուն ազատութեան երկիրը չք կայ ամենեւին, որ անկարգութիւնք և խռովութիւնք կարենան տեղի ունենալ : Սակայն Ասիականութիւնը այլապէս տնօրինած է : Այլուք թէ ահա ազատութիւնը մեր առաջն է : Պիտի իմանանք որ մեր առջեւն է նրմանապէս ամենամեծ վտանգը : Պէտք է ազատ լինիլ, բայց պէտք է լինիլ նոյնպէս արդար և չափաւոր, Այս պայմանաւ միայն ազատութիւնը միանահամեմատ բարիք է մարդկային ազգի համար : Արեմն, ով որ ազատութեան կը փափաքի և ազատութիւն կը քարոզէ, պարտաւոր է իմանալ, որ ազատութիւնն է դրաւական ընկերային ապահովութեան, պայման կատարելագործութեան և գլխաւոր տարր

ընկերական բարօրութեան, իջծէ այս պայմանաւ կը փափաքին ազգերը ազատութեան, շատ շուտ կը հասնին իրենց բաղձանքին և շատ շուտ կը պըտակուին յաղթական դափնեաւ ազատութեան:

ԲԱՐՈՅԱԿԸ

ԱՌԱՔԻՆԻ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԻՐԹ ՊԱՏԱՆԻ

(Ըստ Նախկին թիւ 5):

Համոզուինք ուրեմն որ ամէն վիճակի մէջ ալ կրնանք բարիք գործել: Հարուստ ես, գնա առատաձեռնութեամբ արուեստաւորներու նպաստէ, առաքինիները վարձատրէ, կարօտեղջ օգնէ: Սաճառական ես. դաշնադրութեանցդ մէջ կարգաւորեալ եղիր, վճարքիդ մէջ հաւատարիմ, ընկերակիցներուդ հետ առատաձեռնութեամբ վարուէ. գործաւորներուդ ճիշտ վեճարէ, վաճառակցացդ օգնէ, եւ մի խորշիդ այնպիսի աշխատութեանց ձեռք զարնէ՛ք՝ որոնց կատարմանը համար շատ մարդիկ գործածել հարկ կ'ըլլայ: Արուեստաւոր ես, ջանա որ արուեստակցացդ մէջ ընտիրներէն մէկն ըլլաս. ձեռքէդ եկածին չափ արուեստդ կատարելագործէ, առանց ականջ կախելու այնպիսեաց որ յառաջադիմել չուզենուն պատճառաւ, մենք այսպէս տեսեր ենք, կ'ըսեն. Օրնուոր ես. ամենեւին բռնութիւն մի բանեցընէր, հասարակաց հանգստութիւնըն ու ապահովութիւնը պաշտպանէ, առանց բու և ուրիշներուն բարքն ա.

պահանջու, Վիտնակա՛ն ես, օգտակար ճշմարտութիւնները տարածէ, վիճակակիցներդ սիրէ, շատերու օգնութեան հասիր, միանգամայն սովբեցունելով ամենուն միաբանութեան քաղցրութիւնը և արդարութեան զարութիւնը, վերջապէս, ամենքնիս ալ որ և իցէ վիճակի սեռի և արուեստի մէջ գտնուինք, կրնանք ուրիշներուն սիրելի ըլլալ, մեզմէ կախումն ունեցողներուն օգնել ու քաղաքակիրթ և առաքինի ըլլալ:

ԿԸ.

ՔԱՂԱՔԱԿԻՐԹ ՈՒ ԹԻԻՆ

Սարտիրոսն արդար և պարկեշտ մարդ մըն է որ բնաւ մէկու մը մազի չափ ալ ղնաս չընէր. եկեղեցին կ'երթայ, օրինաց կը հնազանդի, խօսքը կը պահէ, ողորմութիւն կ'ընէ, բայց հանդերձ այսու ամենայնիւ մէկն ալ զինքը բանի մը տեղ չդնէր:

Երայեցէք, ո՛ր պատանեակք, Սարտիրոսն աղաւտ ու ցնցոտած ըզգեստմը կը հապնի՝ (1) անխաղէ իր վիճակին ու ըստ սովորութեան նախնի դարուց, սուտ չգըռցեր, այլ անկեղծութեամբ ամեն բան պարզ պարզ քեզի կը բացատրէ. զոր օրինակ, Լեւոն պփեղ Գեփո ռա՛նիս, կամ թէ, թողա՛յ մը դեռայ, կ'ըսէ, որ ձեռք չափ էր. կամ թէ, Սրբի նոսալ պփի դեմնիս Գոս, որ աչիք մէջ իջէ: (2) որ ունի որ զուարթ ու կանչուրուտող կ'ըլլայ, երբեմն ալ կը մաղձոտի ու կատաղած շուն մը կը դառնայ, անանկ որ զինքը բարկացած կը կարծես: Թէ որ տեսնէ երկու հոգի որ պատճառաբանութեամբ իրարու հետ կը խօսին, իրեն հոգն ալ չըլլար:

(1) Ար փափաքէր որ դաւառական հայ կղերք բարեհաճի զգուշութեամբ կարգաւոր: Ծան. Ընդ. ինտիմի:

մղն մը հեռուէն կեցած հետոք կը խօսի . բան մը ըսես , լաւ մը յօրանջնէն ետքը Ի՞նչ , Ի՞նչ պէ՞տք էր կը հարցնէ , եւ կամ՝ ամենէն հարկաւոր կետին խօսքդ բերնէդ կ'առնու : Իսկ ընդհա կառական թէ որ ինքը բան մը պատմէ՝ վերջը չբերեր . հարկաւոր բառերը միտքը չեն գար՝ ու Լի՛ն մարդ , . . . , կ'ըսէ , անոնք ի՞նչ է . . . առ քեզնի Խօսելու ժամանակ ուրիշէն երեսն ի վեր կը փչէ , կը յօրանջէ , կը գռչէ . հազալուն ու փունգալուն ժամանակ չորս կողմն եղողները կը լուսայ . թէ որ յանկարծ ոտքդ կոխէ , կամ մէկ տեղդ ցաւցնէ , կարծես թէ մեղք կը սեղէ Թիոդ-Ֆիլիպս ըբէ մը ըսելու . թէ որ իրեն ծառայութիւն մը ընես՝ Շնորհակալ եմ մ'ալ չգիտեր ըսել . երբ քեզի կը հան դիպի , ոչ Ի՞նչ լոյս և ոչ Շնորհաւոր նոր քորի կը բարեմաղթէ . թէ որ մէկը քեզի Բարի-բաւ ըսես՝ կարող է ըսելու . Ի՞նչ ընեմ իր Բարի-բաւ : Տանը մէջ ամեն տեսակ աղաղակ ու չշիկոց կը հանէ ու կը փրցնէ , և եթէ մէկը իրեն իմա ցնէ որ դրացիներն անհասնգիստ կ'ըլլան , Տանս մէջ եմ , կ'ըսէ . Իարձեալ բազմամարդ սեղանի վրայ կը սկսի մեռելներու , վէրքերու , իր արտերուն աղբանոցին եւ կամ առեւի զգուելի բաներու վրայ խօսել . խուց մը մըտնալու ժամանակ դռնէն առաջ չգար . քիչք մը կամ լրագիր մը կը կարդաս . կ'ուզէ ձեռքէդ առնել որպէս զի ինքն առաջ թողնաս . նամակ մը կը կարդաս , մէկէն աչքը վրան կը տընկէ . թէ որ կառք պիտի նստիս , ամենէն աղէկ տեղը ինքը կ'առնու , տաքնալու մի ջոց բոլոր կրակարանը կը գոցէ , եկեղեցին կ'ամ հասարակաց զուարճու . թեան տեղ եթէ նստած ըլլայ ու քովը մէկը գայ , քիչ մը անդին չերթար որպէս զի տեղ տայ : Ընցեալ որ անձ բեւի ժամանակ երբ իր հովանոցը

ձեռքը կ'երթար՝ դիմացը ելաւ պաշտօնատարի մը խախալ , որ բարի եւ մեծարոյ տիկին մըն էր , գլուխը ծռելով բարեւ մը տուաւ , բայց ոչ պաշտէն հեռացաւ , և ոչ հովանոցը հըրամցուց որ խեղճը չթրջի . Թէ որ խոհակերոցը գաւաթ մը կոտորի՝ սարսափելի շփոթութիւն մը կը հանէ . թէ որ բազմութեան մէջ մտնէ՝ մէկը մէկ կալը կը հրմըշտի , որպէս զի ամենէն առաջ անցնի . գալ կը խոստանայ ու ժամերով կը սպասեցնէ . գիշը մը փոխ կու տամ՝ ոչ երբէք կը դարձնէ . թէ որ դուռն ալ կողմը կ'ուզես երթալ , ինքը ձախ կողմը կ'երթայ . եթէ դուն գետը անցնիք կ'ըսես , ինքը ըսէր եւ լինէր կ'ըսէ : Ինչուան բարիք ընելու մէջն ալ ոչ կերպը գիտէ և ոչ ալ չեւ նորհք ունի : Թէ և աղէկ աղէկ կու չուսնէր ընէ ու ընտիր գիւններ հըրամցնէ՝ բարեկամները ակամայ կ'երթան , փան զի սեղանին ամենէն ընտիր կերակուրը կը պակսի , որ է տանտիրոջ քաղցը երեսը : Թէ որ աղքատի մը ողորմութիւն տայ , կը սկսի քթին տակէն մըմալ ու ծոյլ և ձանձաւայուցիչ կոնչել , Ըգգականներուն բարիքը կ'ուզէ և ամեն ունեցածին ժառանգ կը թողու զիրենք . բայց թեւ թեւ մարդավարական խօսք մ'ալ որ բան մը չարժէր ու այնչափ ակոթեցիք է , չըսեր . ոչ երբէք շնորհակալ խօսք մը բերնէն կըլտուի , և ոչ մէկ պզտիկ ընծայելի մը կ'ընէ : Օտարաբան սիրտն պարտեց մը ունի , բայց արդեալ ազգականներէն մէկուն , կամ Ս . Լյառուածածնայ խորանին բնաւ փունջ մը խաւրած ունի . արդեօք ուրիշներուն իր հունտերէն , կամ մեխակի առնու նուֆարի սփերէն , եւ կամ ծառոց պատուարտներէն տուած ունի . Ընչիւ ու կանխահաս գեղձի ծառեր Եւրոպի , որ եթէ զոյգ մը անոնցմէ

բնծայ խաւրէ մէկուն, բուսական է
ինքզինքը սիրցնել տալու համար. բայց
չմտածեր ու դեղձերը կը փճայընէ :
Ընգամ մը եղբօրորդւոյն պղտի կողով
մը տուաւ այն դեղձէն, բայց տալու
ժամանակ փոխանակ շնորհալի խօսք
մը զուրցելու, ինչպէ՜ս՝ Սոման Զոնք Ը-
րէ . Եկեղեցւոյ մէջ ամբողջ ու լուս-
մօրը հնապանք եղեր, ըսաւ թէ՜ Լոս ար-
իկայ, վասն զի լե՛ս Գիգեր ի՞նչ ընէ՛մ :

ԿԻ՛ .

Վաղաքալիւն-Լիւն : — Սարտիրոսին
համար ասոնք յանցանք են, չէ .
այլ կը ցուցնեն թէ՜ բաւական չէ մի-
այն արդար ու Բարբարոս ըլլալը, այլ պէտք
է նաև մարդավար ալ ըլլանք, այսինքն է
օրէիլ և ընկերական : ՍԻ՛ որ Սարտիրոսին
այսպիսի անկիրթ վարմունքը կը տեսնէ՜
կը տհաճի . և մենք չենք ուզեր բնաւ
մէկու մը տհաճութիւն պատճառել :
Երբեմն ակամայ պէտք կ'ըլլայ զուրիշ
ները տհաճեցնել . բայց պէտք է ու-
րիշ ատեն քաղցր վարմունքով մը անոր
տուած տհաճութիւններնուս փոխա-
րէն մը ընենք . այս է տհա խաղալիւն-
Լիւն-Լիւնը . այսինքն է բարեսրտութեամբ
ու մեծարանքով վարուիլ և հակառա-
կէն զգուշանալը՝ պարտք մը կը դառ-
նայ : Եւոյն իսկ շահն ալ աս կը պահան-
ջէ որ մարդավար ըլլանք . վասն զի ամե-
նէն ընտրելագոյն կերպն է սրով ուրի-
շին սիրտը դիւրաւ մեզի հետ կը կա-
պուի : Սեղըր կը լղենք՝ վասն զի քաղ-
ցրը է :

ՍԵ՛ղւապէս, մարդավարութիւնն
ու բարեկրթութիւնը նման են կահ-
կարասեաց փայլունութեանը . Փայտե-
ջինուած հասարակ անհարթ դարան
մ'ալ նոյնպէս կը ծառայէ, չլուսաց-
ուած անօթի մը մէջ դրուած ապուրն
ալ նոյնպէս համով է . բայց ի՞նչ է որ

տարբերութիւն մը կը դնենք :

Իսկ մը մանր մոռնը պատշաճողու-
թիւններ կան, որ ըստ գաւառաց և
ըստ ժամանակաց կը փոփոխին . եւ
ասոնք բարեկրթութիւն սորվեցնող
գրոց մէջ գրուած են, որոնց ՄԱՐԴԱՎԱՐ
ՈՒԹԻՒՆ կ'ըսենք : Լոս պատշաճողու-
թիւնները զանց առնողները կը ցու-
ցնէ թէ լաւ կրթութիւն տուած չեն,
լաւ համարման արժանի չեն ըլլար, և
ուրիշներուն ականջը կը խայթեն ու
այքի գէշ կ'երեւնան . ուրեմն պէտք
է այս պատշաճողութիւնները պահել
Չեր տղայութենէն սկսեալ մայրեր-
նիդ ձեզի կը սովորեցնէր որ անշնորհք
խօսքեր բերաննիդ չառնէք, գետինը
փռուած չկենաք . թեւերնիդ շատ
չարժէք . երկար ժամանակ աչքերնիդ
տեղ մը տնկած չնայիք . ոչ շատ շուտ
և ոչ ալ շատ ծանր քայլէք . բարձր ձայ-
նով չծիծաղիք, և թէ՜ յետոյ խաղալ
լոս խաղալիք . և ընդհակառակն այսպէս
պէտք է շարժիլ որ ուրիշներուն ձանձ-
րութիւն արգելք ու աշխատութիւն
չըլլանք . ասոնք միտքերնիդ պահեցէք
և երբ ընկերութեան մէջ կը մտնէք,
նայեցէք թէ կրթեալ անձինք ինչպէս
կը վարուին, ու անոնց նմանեցէք : Լոս
հոս Սարտիրոս-Լիւն գրել չեմ ուզեր,
այլ արդարաւիտէն և Բարբարոս-Լիւն պարա-
բերուն վրայ համառօտիւ մը խօսելէս
վերջը, կ'ուզեմ քանի մը խօսք ալ Կա-
ղաքալիւն-Լիւն պարտքերուն վրայ զըու-
ցել, որ ուրիշներուն հետ մեծարան-
քով վարուիլ կը սովորեցնէ, և մեզի
ալ արտօթել բան է, և որով միայն
հաճոյ և շնորհալի կ'ըլլայ ընկերական
վիճակը :

ԿԳ՛ .

Եկեղալալիւն-Լիւն մէջ : — Կ'ուզեն
ուրիշներուն հետ յարմարի նախ և ա-

ուսմ մեկդի ձգէ անսխառ-տ-իւնը, որ ըս-
քեզ ուրիշներէն վեր կ'երեւցընէ։ Հա-
րուստ ես, գեղեցիկ ես, աշխուսկամ
եմ, դիպում եմ մին է. գիտուն եմ, ան տղ
Լյտուեց պարգեւն է ։ Իսկ այց ճշմարիտ
արդիւնքը համեստ է. ջանար փա-
ռաւորուիլ ։ ուրիշները գոհ ընելու
համար ամենայն մեծարանք կը բանե-
ցընէ ։ Վաղաքակրթութեան սքանչե-
լի պատուէր մը տուաւ մեզի (Յիսուս
երբ ըսաւ ։ Ս' ջանար առաջին պարտաւոր-
դեղը նստիլ, աւելի լաւ է որ Գայ Գալիլէի
եւ ինչո՞ւ ասանկ վար նստիլ եւ ըսէ . քան թէ
ստիպուի, Գոմ ի՞նչ ունիւ հոս, վար չաւ
ուէ բռնել ։

Երբ պատուած ու ամեն գունով
աղտոտ զգեստներ հագած մարդ մը
կը տեսնենք անուշայ ու հոտած ձեռ-
քերով, կը գանկիք. բայց նոյնպէս զըզ-
ուանք մը կը պատճառեն մեզի անոնք
որ մաքուր հագուած սգուած ու վե-
զերնին տնկած կը քայլեն. վայ թէ որ
քիչ մը զգեստնուն դպչիս կամ մա-
զերնին աւրես. խեղճ մարդիկ, տերեւ-
նին շատ, խաղաղին քիչ ։

Պարկեշտ մարդը իր վիճակէն վեր
փառաւոր զգեստներ չհագուիր. մե-
ծութեամբն, հարստութեամբն ու գե-
տութեամբը չպարծիր, իր արդեանքը
վրայ չխօսիր, և ոչ իսկ ուրիշներուն
գովելովը կ'ուռի, բնաւ զօք չծաղրեր,
այլ որչափ կարելի է կը գովէ. ոչ եր-
բէք նամակ մը, բարեւ մը առանց
պատասխանի կը թողու. ամենեւին
չպահանջէր որ ամենքը երկայն բարակ
իր և իրեն սիրելի եղած նիւթերուն
վրայ խօսին, մանաւանդ թէ ուրիշնե-
րուն խօսելու նիւթ կուտայ. խօսակ-
ցութեան մէջ լըգութեամբ դէմ չի
խօսիր, և ոչ իր կարծիքին վրայ կը
յամառի. բարեբարոյ է ու կը գիտէ
միշտ թէ որ բանն արդեօք հաճոյ է
ուրիշին. փափաքնին կը գուշակէ և

կը ջանայ նեղութիւն չտալ. ներողամիտ
է, բայց արտասուորներուն ու անզգամ
ներուն երես չտար, զիրենք չփափա-
յեր՝ ոյլ պակասութեանց կ'արգա-
հատի որոնցմէ ոչ որ ազատ է. կը ջա-
նայ անմեղադիր ընել երբ կարելի է ։
բարեսիրտութեամբ կը մեկնէ ուրիշնե-
րուն բրածը, և առանց ներքինը դա-
տելու արտաքինոյն միայն ուշ կը դնէ ։

Դարձեալ պարկեշտը ինքզինքը նը
ուստո ու արհամարհելի չընէր. ըն-
դունայն ամօթով ուրիշներուն առջև
չգողըղըար, գիտէ որ ուրիշներն ալ
վերջապէս իրեն նման մարդիկ են. խօ-
սակցութեան մէջ թէ իրեն և թէ ու-
րիշին օրինաւոր մեծարանքը կը պահէ
և կը ջանայ իր կողմանէ հաճոյական
կերպ մը բանեցընել. վասն զի իւրա-
քանիւր որ այնչափ կ'արժէ՝ որչափ
ինքզինքը գիտէ արժեցընել ։

Ոմանք իրենցմէ՝ աւելի խեղճերու
ընկերութեան մէջ միայն կ'ուզեն մըտ-
նալ, որպէս զի անոնց մէջ առաջին
ըլլան. այսպիսիները հեղուկեմտե աւե-
լի սնտախառ կ'ըլլան և բնաւ չեն օգու-
ուիր. Վ՛ր որ հակառակն միայն մեծա-
մեծ և հարուստ մարդկանց հետ կ'ու-
զէ միշտ վարուիլ շատ մահապուցու-
մին ու տհաճութիւններ կը կրէ ։ Իմ
խորհրդիս մօտիկ ըլլէ, ով պատանեակ,
սիրէ գիտնոց եւս առաւել առաքինի
ու բաղաքակիրթ մարդկանց ընկերու-
թիւնը, անոնցմէ միշտ նոր բան կը սով-
րիս, իրենց օրինակը զքեզ 'ի բարին
կը յորդորէ, իրենց բարեկամութիւնը
զքեզ մեծարոյ կ'ընէ ։

Կ՛Գ.

Խօսակցութեան Վեջ. — Ուրիշներուն
հետ խօսելու ժամանակ տհաճութեց
մեծ պատճառ լեզուն է. կանուխ վար-
ժեցուր զքեզ իմաստութեամբ կտառ

վարելու զեզուդ. որոշ ու չափաւոր
խօսէ, շուա՝ բայց ոչ գահալիժաբար.
մաքուր՝ բայց ոչ արուեստական.
Լեւոնի դարեւ շատ օգտակարախնայն
ու փէ Լեւոնի Եւ շատ անգամ լաւ
խօսքով մը գէշ գործ մը կը մոռցուի:
Վ ի ճարաններու առթի մէջ քաղցրու
թեամբ ու չափաւորութեամբ քու
պատճառներդ ըսես, ու նայէ որ չը
տաքնաս. վասն զի խօսիլը խօսիլ կու
տայ ու կրնաս անանկ բաներ բերնէդ
հանել որոնց վրայ ետքէն ցաւիս. ուր
մնաց որ միշտ հակաճառութենէ վեր
ջը դարձեալ ամենքը իրենց կարծիքին
վրայ կեցած կ'ըլլան. ասոր համար բե
զի խորհուրդ կուտամ որ քանի մը
չափազանց որոշողական կերպեր շատ
չբանեցնես: Լեւոնապոյզ Ե. — Լը Խաբոնիս.
— Լեւոնապոյզ Ե. Եւ ընդհակառակն ու
րիշ այնպիսի կերպեր բանեցուր որ ու
րիշին անձնասիրութեանը չը դպչին.
Ինչի Լեւոնապոյզ. . . Լեւոնապոյզ Ե. . .
Թեւե՛րս լաւ լեւոնապոյզ:

Լեւոնապոյզ Ե. Եւ ընդհակառակն ու
րիշ այնպիսի կերպեր բանեցուր որ ու
րիշին անձնասիրութեանը չը դպչին.
Ինչի Լեւոնապոյզ. . . Լեւոնապոյզ Ե. . .
Թեւե՛րս լաւ լեւոնապոյզ:

Տեսնո՞ւք Լեւոնապոյզ Ե. Եւ ընդհակառակն ու
րիշ այնպիսի կերպեր բանեցուր որ ու
րիշին անձնասիրութեանը չը դպչին.
Ինչի Լեւոնապոյզ. . . Լեւոնապոյզ Ե. . .
Թեւե՛րս լաւ լեւոնապոյզ:

կտրէ, այսպէս ըրած այլանդակ սիւս
ներովն ամենուն ծիծաղելի կ'ըլլայ, ու
բան չսովորի:

Իսկ շատախօս Յովսէփը որ միշտ
սնտոի բաներ կը պատմէ, զարհուրելի
ըլերեր կուտայ, կամ խոշորկէկ ոռւտ
մը կը գործորդէ ու ինքզինքը մեծ զը
ուարձախօսի տեղ դրած է, անհամին
մէկն է:

Վ Լեւոնապոյզ Ե. Եւ ընդհակառակն ու
րիշ այնպիսի կերպեր բանեցուր որ ու
րիշին անձնասիրութեանը չը դպչին.
Ինչի Լեւոնապոյզ. . . Լեւոնապոյզ Ե. . .
Թեւե՛րս լաւ լեւոնապոյզ:

Շանճարաբանութիւնն ու զուար
ճախօսութիւնը խօսակցութեան հա
մեմն են, բայց վայ թէ որ սաստիկ
ըլլան. թէ որ սիրոյ պատուայ ու ա
ռաքինութեան դպչին Եւ անբժշկելի
վէրքեր կը բանան: Սիով բանիւ զը
ուարձախօսութիւնը արորժելի բան
է, բայց պէտք է որ յաճախ ըլլայ:

Ի՛նչու ուրիշներուն բանին կը
խառնուիս Եւ քուկիններդ բաւական
չէն: Թէ որ տան մը մէջ լսածդ՝ ու
րիշ տուն մը երթաս պատմես, քիչ
ատենէն երկուքին ատենը կ'ըլլաս:
Լաւապէս ահա եղաւ Սարգիսին իր
սուր ու կծու լեզուին համար: Սիով
խօսակցութեանը մէջ չարասիրութիւն
մը կայ. երբ չարասիրութիւն կը լսէ՝
կ'ուրախանայ, իսկ գովեստի ժամանակ
կամ աղամայ կը լսէ, կամ իր քայքայ
մէջ կը խառնէ Եւ Ինչի Եւ ընդհակառակն ու
րիշ այնպիսի կերպեր բանեցուր որ ու
րիշին անձնասիրութեանը չը դպչին.
Ինչի Լեւոնապոյզ. . . Լեւոնապոյզ Ե. . .
Թեւե՛րս լաւ լեւոնապոյզ:

զիւ. ինչուան բարի գործոց մէջ ալ
միշտ երկորդական վախճան մը կ'են-
թադրէ՝ պարզ չը գովելու համար :
Լիտուան պահէ զիս չարասրտին լե-
զուէն ու մարդասպանին սրէն :

Ի՞նչ բռնմ' այն ողորմելիներուն որ
ընկերութեանց միմօր կը դառնան
և ամեն տեսակ խեղկատակութիւն
կ'ընեն : սրուէս զի ուրիշները խնտա-
ցընեն, Բ'նչ բռնմ' այն անառակնե-
րուն ու ամբարշտներուն որոնք ան-
պարկեշտ ու պիղծ բաներ կը խօսին .
և կ'ուզեն սրբոց ու սրբազան բանե-
րու վրայ ծիծաղել :

Այսպիսեաց հետ, ո՞վ պատանեակ,
մասնակցութիւն չունենաս : Ի՞նչ ըն-
կերութեան հաճոյ ու սիրելի ըլլալու
համար միշտ նոյնպէս զուարթ եղիւր,
խաղկաւորները հաշտեցուր : երախտա-
գէտ եղիւր նաեւ ամենէն ոչինչ բա-
ներու : և որուն սր կրնամ' սրտանց ու
չուտով ծառայէ : Ի՞նչ խրատներդ
պահէ. երբ կը տարակուսիս թէ ինչ
պէս պէտք է վարուիս, իմաստուն եւ
բարեխիտ անձանց խորհուրդ հարցուր
ու շնորհակալ եղիւր. եթէ գիտես որ
մէկը վրէպ մը ունի, վազէ մխիթարէ .
եթէ մէկը մահացած կը տեսնես, ա-
նուէ խօսքով մը պիտիէ : Երբ օրինակ
զգեստներ ու շարժումներն չունե-
նաս, ոչ տրանջուցող և ոչ պարծենկոտ
ըլլաս : Խօսակցութեանց մէջ խելացի
բարեսրտութենէ մը աւելի ակնորժելի
բան չկայ :

Վերջապէս կը փափաքիմ որ քաղ-
ցրաբարոյ ըլլամ' բայց ոչ թեթեւա-
միտ, ծանրաբարոյ՝ բայց ոչ պահան-
ջող, ճիշդ՝ բայց ոչ անտի ու ձանձրա-
ցուցիչ, խահական՝ ոչ յամառ, ան-
պաշտօն՝ ոչ կծծի, մեծերը յարգող,
հաւասարներու հետ պարկեշտ և բա-
ստորնագունից հաճոյ : Եւ փափաքիմ՝
դարձեալ որ խօսակցութիւնդ ալ

գործողութեանցդ ու սրտիդ պէս
պայծառ աղատ համարձակ ըլլայ : և
քեզի հետ խօսողը ժամանակը պա-
րապ անցուցած չկարծէ :

(Պիպի շարանախոյն)

ՕՐՈՒՅՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՏՈՒՄԻ ԵՎ ՄԵԶ

Փառանքի՛մ. — Ղիտէք դուք, սիրե-
լի քոյրեր, որ այսօր տուն է : դատա-
տուք չըպիտի գան ուսումնարան,
վարժուհին ալ երեկոյեան պատուի-
րեց, որ սոյն օրը անօգուտ չանցնենք
տուներու մէջ. այլ դասարան ժողո-
վինք, գիրք կարդանք, իրարու բան
խօսցնենք և գեղեցիկ խօսակցութե-
ան վրայ պատկենք :

Չարուհի. — Ի՞նչ քիտենք, որ
ինչ խօսինք, աւելի լաւ է որ սպասենք
մինչև Վարժուհին գայ բան մը պատ-
մէ, մենք ալ լսենք :

Խաղաղութիւն. — ()՛հ, դուն ալ
միշտ կուլաս, Չարուհի, ամենէն
շատ կը կարդաս, ամենէն լաւ դատ կ'ը-
սես և միշտ կը գանգատիս, որ բան
մը չըգիտես : Ի՞նչ որ գիտենք
անոր վրայ խօսելու ենք, փիլիսոփա-
յութիւն չըպիտի ընենք, որ այդչափ
կը գիտարացնես : Ի՞նչ մ'ալ որ չը-
գիտանք, միթէ չե՞նք կարող նստիլ
Լիդիէի պատմութիւնը կարդալ և ի-
րարու պատմել, որ խիստ ալ յարմար
է, որովհետեւ այսօր Վարդանանց
տունն է :

Սառնակ. — ()՛եպի, Վարդանի
պատկերը նայելով, որ դասարանի պա-

տի վրայ կախուած է) — Վարդան ըսիր
բան մը միտքս եկաւ, որ շատ անգամ
կամեցած եմ հարցնել, բայց չեմ վրա
տահայեր: — Ի՞նչու: Վարդանի պատ-
կերին քով իր առաքելի սամուսնայն
կամ մէկ ուրիշ նախնի Հայ կնոջ պատ-
կեր մ'ալ չըկայ, որ իմանայինք թէ
նոյն ժամանակի Հայ կանայք ի՞նչ կեր-
պարանք ունէին և ի՞նչ կը հագնէին:
Լճա՞ Վարդանին կը նայինք, որ քաջ
գիւցազուն մ'է: (ամենքն ալ կը նա-
շին Վարդանի պատկերին) Երցունա-
գարդ սաղաւարտը գլխին, պրզովա-
տիկ սուրը մէջքը և նախարարանշան
դաստակալը ձեռքին, Վառվառն աչ-
քերն ու վաճառատն գէմքն ալ կը ցուց-
նեն, որ խորհելու մէջ մեծիմաստ է
եւ գործելու մէջ եռանդոտ: Վեր-
դարձը օրիորդաց դպրոց է, և ահա
գիւցազունի պատկեր մը կախուած է:
Բայց ի՞նչքան սրտառու է կ'ըլլար, ե-
թէ Հայ գիւցազուն հայ մը կամ զա-
ւակասէր մօր մը պատկերն ալ գտնու-
էր հոն, որ ամեն օր դիտէինք: Ի-
րաւ կրտսէմ եւ Վարդանը շատ կրտսէմ
և անոր անմահ յիշատակը 'ի բոլոր սրբ-
տէ կը պատուեմ: Բայց գիտեմ որ ես
աղջիկ մ'եմ, Վարդան չեմ կարող
ըլլար, սակայն եթէ հայուհի մը
բուն հայեցի ձեւն ու հագուստը տես-
նէի, կ'ուզէի անոր նմանիլ: Շատ ան-
գամ կը մտածեմ և չեմ կրնար ճիշտ
պատկերացնել մօքիս մէջ թէ ի՞նչ է
Հայ կինը:

Փառանքի՞մ. — Տեսնա՞ք ահա, թէ ի՞նչ
պէս խօսքը՝ խօսք կը բանայ: Եկի՛ց
աւելի ի՞նչ կարի որ խօսակցութիւն
կ'ուզէք: Սահականոյ՞նը մտածե՛ր է հայ
կնոջ մասին և իր բազմանքը չէ՛ կա-
րողագեր քահանայէ՛: Երդեօք չէ՞նք կր-
նար մենք այս բանի վրայ խօսիլ, որ
կարեւոր է օգուտ մ'ալ քաղենք:

Օտարի՞նք. — Խօսիլ կարող ենք, բայց

պարտալ խօսելն ի՞նչ օգուտ կ'ընէ, քա-
նի որ այդ մասին օրինաւոր բան մը չը
գիտենք: Եւ գարծնալ կ'ըսեմ, աւելի
լի լաւ է, որ ամենքս մեր գիրքը առ-
նենք, հանգիստ նստինք և կարդանք:
Քան թէ շատ-խօսուած թիւն ընենք, ու-
րուն համար Վարդուհին ալ գուցէ
գայ տեսնէ և որոտմի:

Երանգ՝ — Ետուած սիրես, Օ-
տարուհի, այդ սուտ համետաւութե-
անը թող և մեր խօսակցութեանը ար-
գելք մի լինիր: Վարդուհին յիշու-
ւոր բանի վրայ խօսելու համար ին-
չու պիտի նեղանայ: Չէ՞ որ նորա նե-
ղութիւնը և զգուշութիւնը ունայն և
անշահ խօսքերու համար է: Եթէ
այժմէն գեղեցիկ մտածմունքերու և
խօսակցութեան չը վարժինք, չէ՞ որ
վերջը մենք ալ այն կանանց նման կ'ըլ-
լանք, որոնք բամբասանքէն աւելի ուր-
իշ բան չը գիտեն և չապ անգամ ալ
պարագութենէն՝ անմեղ տեղը ասոր
անոր վրայ մուր կը բանն: Եթէ մենք
ալ անանկ ըլլանք, ո՞ր կը մնայ տար-
մեր ուսմունքը, մեր վրայ եղած խը-
նամբը և յոյսը: Խօսքը լաւ բացուած
է, թող մտածենք որչափ կարող ենք՝
թէ ի՞նչ է Հայ կինը:

Սարգիս՝ — Լճա՛ քեզ նոր փիլիսո-
փայութիւն է: Հայ կինը ի՞նչ պիտի ըլ-
լայ: Հայ կինը՝ յոյի ժամանակէն 'ի
վեր հայ կին է. նոր արարած մը չէ
որ անոր ի՞նչ ըլլալը նոր քննենք և ի-
մանանք:

Տիգրանուհի՛. — Սթինիին ալ Օտ-
արուհի գաղափարէն է, աւելի կա-
տակելու փափաք ունի, քան թէ մի-
տածելու և խօսելու: Սթինիին հա-
մար ալ Հայ կնոջ վրայ խօսիլը արժէք
չունի: Երբեք ոչ ոք էն, որ աշ-
խարհի ներկայ պատմութեան մէջ
շատ ու քիչ հայ մարդու անուն կայ,
բայց հայ կնոջ անուն ամենեւին չը

կայ : Այդպէս ըրած են, որ այսօր Հայ
կանայք իրենք ալ չը գիտեն թէ ինչ
են ։ վասն զի ամեն երկիրներու մէջ
իրենց սեպհականութիւնը կորուսած՝
ուրիշ ազգերու կանանց հետեւած են ։

Երաւոր . — Երանի՜ թէ լու բանե-
քուն հետեւած ըլլային ։ Գժազ-
դարար, ինչ որ հին ազգերէն առած
են, հերեք չէ ։ այսօր ալ նոր ազգաց
կրթութիւնը թողած՝ անոնց պէնս-
սիրութիւնը, շուտութիւնը և ու-
րիշ պահասութիւնները առնելու վը-
ջայ են ։ Ի՞նչ խղճալի բան է, կարծես
թէ եւրոպացւոց լուսաւորութիւնը
մինչեւ մեզ կը հասնի՝ կը մարի և մի-
այն ծուխը կը մնայ մեզ ։

Սանտիանյո . — Բայժգ Հայ կանանց
նկատմամբ խիստ ճշմարիտ է ։ Արդարեւ
ես շատ գիրք չեմ կորդացեր, բայց
հօրմէս ըսած եմ, որ լուսաւոր ազգե-
րու մէջ հեղինակ կանայք կան ։ զա-
ւակները դաստիարակող մարեր կան,
մանաւանդ Ամերիկայի կանանց և
աղջկանց մասին ըսած եմ, որ ոչ թէ մի-
այն աղջկանց, այլ և տղայոց դպրոցնե-
րու և համալսարաններու մէջ ունգամ
դաստիարակները կանայք են ։ Ի՞նչու,
ըսէ ։ — Որովհետեւ կին դաստիարակ-
ները աւելի փափկասիրտ են, համբե-
րող են, զգացուն են և բան տատմե-
լու և հասկացնելու մէջ աւելի յաջ-
գակ են քան թէ տղամարդիկը ։ Հիմա
ձեզ կը հարցնեմ. Հայ կանայք այս
գեղեցիկ յատկութեանց ո՞րն կ'աշխա-
տին ստանալ ։ Թողունք վարժարաննե-
քու ուսուցչութիւնը, գտնէ կ'աշխա-
տին ընտանեաց մէջ՝ իրենց զուակնե-
րը կրթելու չափ դաստիարակութիւն
ստանալ ։ Եսացէք խնդրեմ, որ կա-
տարելութիւնը կ'ուզեն ստանալ ։

Փառանկեմ . — Եւ ոչ մէկը, այլ մի-
այն նորասիրութիւն, այլ միայն աչք
խաբէրու զարդեր ։ Երանի՜ թէ իրենց

ունեցած քիչ աւ շատ կատարելու-
թիւններն ալ չը կորսնցնէին ։ Այսին
թէ այնպիսի հացեր կան շատ քաղաքնե-
րու մէջ, որ իրենց աղջկաները հացե-
րէն խոսիլ չը գիտեն ։ Բայց շատ ըս-
տակներ կը մտնեն և ուրիշ լեզունե-
րու մէջ կը վարժեցնեն ։ Այնպիսիներն
ալ կան, որ ուստելու հաց չունին, բայց
ստիպուած են շատ անգամ քաղցած
մնալ և իրենց կանանց և աղջկանց նո-
րասիրութեան ամեն հաճոյքը կատա-
րել և նորանոր զարգերով զարգարել ։
Բայց ինչ օգուտ, սիրամարդն ալ գե-
ղեցիկ փետուրներ ունի, սակայն ողբե-
րը ամուսին պէս սեւ են ։ Այսպէս
ալ անգաստիարակ և պէնսուէր կինն
ու աղջիկը ։ Ինչ որ ընեն, դարձեալ
իրենց անկրթութիւնը կամ սեւաւ-
թիւնը կ'երեւի ։ Սանաւանդ, ինչ ա-
մթ բան է, երբոր կին մը իր ամուս-
նայ և աղջկի մը իր ծնողաց կարողու-
թենէն վեր զարգարուած է ։ Ի՞նչ
խղճալի բան, երբ կին մը զարգարու-
մէջ արժանաւորութիւն կրփնտէ ։

Խարովիդուխ . — Աւելի լաւ է ըսել ։
Ինչ սոփաութիւն ։ վասն զի, ամեն պա-
կասութիւն սոփաութեան հետեւանք
է ։ Այն կինը, որ իր զաւակաց դա-
ստիարակութիւնը թողած՝ զարգե-
րու վրայ կը մտածէ, տգէտ է ։ Այն
կինը, որ նանրասիրութեամբ իր ա-
մուսնոց սիրտը կը գտնացնէ, տգէտ
է ։ Այն օրիորդը, որ իր արտաքին պը-
րանքներով կ'ուզէ ամուսնանալ և ոչ
թէ իր կիրթ գգացմունքով և վայելուչ
վարմունքով, տգէտ է ։ Այն կինը որ
խորհիլ ու դատել չը գիտէ, այլ միայն
խելքը աչքերուն մէջն է, տգէտ է ։
Որ մէկը թուեմ, ընտանեկան խռ-
վութիւն, ամուսնական տառնութիւն
զաւակաց անխնամութիւն և ամեն
տեսակ թերութիւն ։ Բոլորն ալ տգի-
տութեան հետեւանք են ։ Բանի որ

հայ կանայք և աղջկուհիք մտածելու և լաւն ու վատը որոշելու չեն վարժած, զարմանալի բան չէ ուրեմն, որ շատերուն մէջ ոչ թէ օտարազգի կանանց առաքինութիւնները, այլ մուլութիւնները ճարակ կը գտնեն: Երանի թէ Հայ կանայքը նորասէր ըլլալու տեղ՝ մաքրասէր ըլլային, թէ ընտանեկան կեանաց մէջ և թէ հագուստի: Պարզ հագնէին և պարզ ապրէին, բայց երկուքի մէջ ալ մաքրութիւն սիրէին: Եւ այնպէս գիտեմ, որ մաքրասիրութիւնը շատ թանկագին բաներէ աւելի թանկագին է:

Սովորիկ. — Եւ այժ, նայէ, Օտարուհի, թէ ուստի սկսան և մեր եկան. իբր թէ պիտի բացատրէին թէ ինչէ հայ կինը: Հիմա սկսած են գիտութեան և մաքրութեան վրայ խօսիլ, որ եթէ թողնես, մինչեւ իրիկուն չեն վերջաւորեն: Եսնոց ըրածն ալ նոր տեսակ քարոզութիւն մ'է, հայ կինը բնական զնեւ և ուրիշ բաներու վրայ խօսիլ: Ի հարկէ, անձնապատասխանները այսպէս կ'ըլլան: Եւ ելի լաւ չէր ըլլար առաջուց խօստովանէին, որ հայ կնոջ վրայ խօսիլն իրենց խելքի բանը չէ:

Եւսն. — Այնքան, Սովորիկ, լաւ քարոզիչներն ալ շատ քարոզելով գեղեցիկ խօսելու կը վարժին: Եւսն բան աշխատութեամբ և փորձով կը լլայ, Երեւելի մարդիկ և կանայք իրենց մօրէն երեւելի չեն ծնիր: Եւսոր այսպէս կը խօսինք, վաղն ալ եթէ շարունակենք, կարելի է աւելի կարգաւ և գեղեցիկ խօսինք:

Օտարուհի. — Եսնոք միտքերը դրած են ամեն օր շատախօսութիւն ընել: Ես առաջ քան ուսանիլն վարդապետ որ կ'ըսեն, ճիշտ ասոնք են: Ի՞նչ բան մը չըստվորած՝ ուսուցանելու ելած են: Եւ քեզ թէ թեւամտութիւն: Եստուած բարի վայելու մնայ ձեր նոր աստիճա-

նին: Եւսն չունիք խօսեցէք: Եւսն իմա, չէք որ հայ կնոջ վրայ պիտի խօսէիք և հիմա խօսք գտնելու համար սար ու ձոր ընկած էք: Հայաստանէն Եւսնիկա հասար: Օգոյշ կացէք, որ ծովերու մէջ չընկղմիք: Եւսն ինչ, ձեր ճանապարհորդութիւնն ալ նոր օրինակ բան մ'է. հեռագրէն ալ արագահաս է, որովհետեւ խօսքով, կամ աւելի լաւ է ըսել, օդային ճանապարհորդութիւն մ'է: Ի՞նչ երկիր կ'ուզէք, թափառեցէք, անոնց կանայքն ալ յիշեցէք, եթէ բան չունիք. սակայն իմացէք, որ հայ կնոջ վրայ խօսելէն հեռացար. վասն զի, այս մասին օրինաւոր խօսիլը ձեր խելքի բանը չէ:

Փառանքի. — Շատ խստութեամբ կը դատես մեր փափաքը: Օտարուհի, և կ'ուզես զայրացնել, որ կամ ամենեւին չը խօսինք և կամ օրինաւոր խօսակցութիւնը փոխենք սիրտ վերաւորող բանակառուի: Եւսն մենք չենք զայրանար, պատճառն որ, գուցէ մեր խօսքերն անկատար ըլլան, սակայն մեր փափաքը բարի է: Եւսն, մեր խօսակցութիւնն ալ պիտի շարունակենք, վասն զի համոզուած ենք, որ եթէ օգուտ չը տանանք, վնաս երբէք չենք ստանար:

Սովորիկ. — Հապա ժամանակի կուրուստը: Երեւելի թէ ձեզ համար ժամանակը պարսպ անցնելը ամենեւին նշանակութիւն չունի:

Տէգրաւոր. — Իբր թէ ժամերդ և վայրկեաններդ բոլորը հաշուած՝ անոր համեմատ կ'աշխատիս: Իբր թէ չենք տեսած, որ շատ անգամ գրքիդ կը նայիս, բայց խելքդ ուրիշ տեղ է: Իբր թէ չենք տեսած, որ շատ անգամ սուտ պարկեշտութեամբ երկար ժամանակ լուռ կը մնաս. բայց հազարէն մի անգամ եթէ բերանդ բանաս, ընկերակցիդ սիրտը կը խոցոտես: Իբր

Թէ օրինաւոր խօսակցութիւնը ժամանակի կորուստ է և ժամանակի գիւտը միայն գրքին նայելն է, ոչ թէ կարգալու համար, այլ ուրիշները խաբելու : Աստուած սիրես, մի խափաներ, թող խօսի փառանձեմը, որ մենք ալ լըսենք :

Աստուծոյ. — Այո՛, կը լսենք փառանձեմ, խօսիր հայ կանանց վրայ : Բայց չը գիտեմ հին ժամանակի, թէ այժմեան հայ կանանց վրայ պիտի խօսիս : Արովհետեւ, ես կարծեմ՝ թէ երկուքի մէջ տարբերութիւն չաւ կայ :

Փառանքի. — Այժմեան ժամանակի հայ կանանց վրայ ինչ պիտի խօսիմ, և մանաւանդ թէ ինչպէս կրնամ խօսիլ, երբ մեր խեղճ ազգը զանազան երկիրներու և ազգերու մէջ ցրուած ըլլալով՝ կանայքն ալ շատ տեղ հայու թեան անունը միայն պահած են : Եւ զուն օտարի, հագուստն օտարի, տւիտութիւնն օտարի . . . և այլն և այլն : Այսօրուան օրս եթէ ամեն երկրէ մէկ մէկ հայ կին ժողովես, պարզ կը տեսնես, որ ամենքն ալ իրարմէ կերպ կերպ տարբերութիւններ ունին : Աւելին թողնենք այժմեան կիները և հիներու վրայ խօսինք : Արգարե՛ հնութիւնը մեզմէ դարերով հեռի է և ներկայն աւելի մօտ, բայց Հայու հնութեան մէջ քաղցրութիւններ աւելի կան, քան թէ ներկայի մէջ :

Խօսողի գրութիւն. — Բայց հնութեան վրայ ինչ պիտի խօսիս : Այն ազգի չորս հազար տարուան պատմութիւնը եթէ օրերով թղթատես, հազիւ թէ քառասուն կամ յիսուն կնոջ անուն կը գտնես, և այն ալ կամ թագուհի են կամ մարտիրոսուհի : Անոնցմով ինչ կրնաս իմանար թէ հին հայու կանայք ինչպէս էին և ինչ էր հասարակ կարգի կանանց կենցաղն ու կրթութիւնը : Աստուծոյ. — Իրաւունք ունիս, խոս

րողիդու խոս, հնութեան մէջ կրնե՞րու վրայ շատ խօսուած չէ, և եթէ պատմութեան մէջ տեղ տեղ կանանց յիշատակութիւն կայ, այն ալ քրիստոնէութեան տարածմանէն յետոյ է : Արովհետեւ, ես լսած եմ որ հեթանոսութեան ժամանակ՝ կինը անարգական բան մը սեպուած էր և ստրուկ, ինչպէս այժմ շատ տեղ, և քրիստոնէութիւնը միայն կանանց արժանաւորութիւնը հաստատեց : Քրիստոնէութիւնը միայն հաստատեց, որ մարդկութիւնը այն ժամանակ կատարելութեան մէջ կ'ըլլայ, երբ ոչ թէ միայն տղամարդիկ, այլ և կանայք ճշմարիտ լուսով լուսաւորուած ըլլան : Այսինքն, կանայքը մարդկութեան կէսն են, և անհնար է որ մէկ կէսը յառաջագիւ մէջ, քանի որ միւս կէսը տգիտութեան մատնուած է : Փառանձեմն ալ եթէ խօսի, ես այնպէս կը կարծեմ, որ քրիստոնէութեան ժամանակի հայ կանանց վրայ պիտի խօսի :

Արիւնի. — Քրիստոնէութեան ժամանակէն քանի՛ Հայ կնոջ անուն կա՞րող է տալ :

Փառանքի. — Շատ անուններ տալու կարօտութիւն չունինք, բաւական է միայն որ անոնց գործերը յիշենք : Այսինքն, մեր համար գործքը անունէն աւելի հարկաւոր է :

Օւրուհի. — (Խօսիչի ինքն նայելով) անպատշաճ լիցիւզի պատմութեան մէջ խօսելու բան մը գտած է : Բանի օր է, որ լիցիւզն ձեռքէն չը թողուր : Հա՛, եթէ օրինաւոր բան մը գտած է Հայ կնոջ համար, լսելիք չունինք : Բայց ես գիտեմ որ Հայ կանանց վրայ խօսիլը իր կարողութենէն վեր է :

Փառանքի. — Այո՛, այո՛, լիցիւզն պիտի պատմեմ և յուսով եմ, որ դուք ալ ձեր հակառակախօսութիւնը մի կողմը պիտի դնէք :

Նոյնի. — Պատմէ՛, Փառանձեմ՝, հակառակխօսութիւնն ալ շատ անգամ խօսակցութեան մէջ շահաւէտ է. եթէ բոլորովին կամակորութիւն չէ՛ : Ս'ենք այնպէս կը հասկնանք, որ Օւրուհիի և Սաթիիկի ըրածը աւելի խնդիրը պարզեւոր համար է : Ընտել ալ կ'ընդդռնին ինչ որ գեղեցիկ է և օգտակար : Պակասութիւնը միայն իրենց երկչոտութիւնն է : Ընտել լսած են թէ խօսիլը անվայել է աղջկանց համար, բայց չը գիտեն թէ անվայելը վատ խօսքերն են և սուտ պարկեշտութիւնը : Եթէ խօսիլը վատ բան ըլլար, Լստուած լեզու չէր տար կանանց : Ըմեն կին կամ աղջիկ լաւ բան խօսելու համար միշտ ազատ է և միայն անպարկեշտ և անվայել խօսքերն են, որ կնոջ ամեն շնորհքները կ'ոչնչացնեն : Խօսի՛ր ուրեմն և պատմէ՛, Փառանձեմ, մենք պատրաստ ենք ուրախութեամբ լսելու :

Փառանքիմ. — (Դիզէ՛ի պատմութիւնը կ'առնու, ուր տեղ տեղ նշաններ գրած է, մանաւանդ ան տեղ, ուր յատկապէս Հայ կանանց վրայ կը խօսուի) .

— Ըս գեղեցիկ պատմութիւնը ես չը պիտի բառ առ բառ կարդամ, այլ պիտի իմաստները ըսեմ աշխարհաբար և պարունակուած օգտակար հետեւութիւններն ալ յայտնեմ :

Սահակայշ. — Շուտ ըրէ՛, Լստուած սիրեա, սիրոտ կը թռթռայ, կ'ուզեմ շուտով իմանալ թէ ինչ պիտի ըսեն Հայ կանանց համար :

Նորայր. — Ըմենք ալ ունինդիր քղիք, որ պատմէ ինչ որ պատրաստ է :

Փառանքիմ. — (Պարզ ձայնով և ծափեր կերպարանքով) . — Այլք Պարսկները տարիներով աւերեցին Հայաստանը և շատ նախարարազուն և գիւղական մարդիկ գերի տարան, Հայ կա-

նայքը ամենեւին չը յաւատահաստեցան և չը թուրացան, այլ մուսացան իրենց կանացի տկարութիւնը, տղամարդկանց պէս արիացան հաւատոյ պաշտպանութեան պատերազմին մէջ, ամեն մուլութեան յաղթեցին, և աստուածային սիրով վառուած՝ ազօթքով երկնքի դռները բացին : Ուրեմն, աստուած պաշտութիւնը և բարեպաշտութիւնը կանանց առաջին պարտքն է :

Բենիդ. — Ըսո՛ւ, այո՛ :

Փառանքիմ. — (Լը շարունակէ) . — Արիները առարինութեան հարոնք դարձան և գերուածներու ու հեռաւոր աշխարհներու մէջ կոպուածներու կանայքը կամօք կապեցին իրենց մարմնաւոր ցանկութիւնը և երկար տարիներ ամուսիններէն հեռի, ողջխաչութեամբ ապրեցան և անարատ պահ պանեցին ամուսնական ուխտը : Ուրեմն ամուսնական հաւատարմութիւնը՝ կը նոյն երկրորդ պարտքն է :

Բենիդ. — Ըսո՛ւ, այո՛ :

Փառանքիմ. — (Լը շարունակէ) . — Հայ կանայքը Սուրբ Գիւրքը կը կարգային, իրենց զաւակները բարեպաշտութեան մէջ կը իթէին և ամեն վիշտ աստուածային սիրով կը քաղցրացնէին : Ուրեմն, զաւակները փափուկ հասակէն բարեպաշտութեան մէջ դաստիարակելը, մայրենի լեզուն ուսուցանելը, անոնց սրտին մէջ աստուած սիրութեան և մարգասիրութեան զգացմունքները զարգացնելը՝ կանանց երրորդ պարտքն է :

Բենիդ. — Ըսո՛ւ, այո՛ :

Փառանքիմ. — (Լը շարունակէ) . — Հայ կանայքը իրենց մասներով կ'աշխատէին և կը կերակրուէին, իրենց պարզ և չափաւոր կեանքով իւրեանց ընտանեկան կենցաղավարութիւնը կը քաղցրացնէին և իրենց կապուած ամուսիններու համար իրենց ուժիկը կ'ուղար-

կէին : Սէրեմն, չափաւորութիւնը՝ ընտանեկան կենաց հաստատուն հարստութիւնն է, սնարարութիւնն աւճեաւործութիւնը՝ կանոնաց շրջափակ պարտքը : Սէրեմն, սան հարստութիւնը՝ կինն է, տան թագուհին՝ կինն է և օրինաւոր ընտանիքը՝ մի փոքրիկ և գեղեցիկ թագաւորութիւն է :

Լ'Էնդ. — Լ'յո, այո :

Լ'ուարդ. — Գուցէ այդ պատճառաւ է, որ սուրբ եկեղեցին ալ, պսակի ժամանակ նորափետայն թագաւոր կանուանէ, իսկ նորահարսը՝ թագուհի :

Փառանկէմ. — (Լրջարունակէ) — Հայ կանայք չը յիշեցին իրենց առաջին վսեմութիւնքը, փափկութիւնը և ըստացուածքը : Նախարարաց կանայքն անգամ սկսան ուրախութեամբ գիւղականի կեանք վարել : Սէրեմն, կինը այնքան է որ իշխէ փափկասիրութեանը և վայելչասիրութեանը : Կէտք չէ որ անձնատուր ըլլայ փաղանցուկ բաներու, այլ սլիտի այնպիսի կրթութեամբ սիրտ, միտք և կամք ունենայ, որ իր ամուսնոյ, իր որդւոյ, իր ազգի և մահաւանդ Լ'ստուծոյ սիրոյ համար կարենայ հարկ երած ժամանակը ամեն բան ուրախութեամբ թողուլ :

Լ'Էնդ. — Լ'յո, այո :

Փառանկէմ. — (Լրջարունակէ) — Հայ կանայք իրենց գեղեցիկ և առաքինի կեանքով քաղցրացուցին իրենց կապուած և բանասարկաւած ամուսններու տառապանքները մի թարեցին անոնց որտեք և անորատ սրահպանեցին Հայ գերդաստանի և Հայ հայրենեաց առնունդ : Սէրեմն, կինը մարդու միութարութիւնն է, գերդաստանի սիւնը և հայրենեաց հաստատութիւնը : Լ'այց այս մեծ արժանաւորութեան արմատն ալ բարի դաստիարակութեան մէջ է : Ինչ տեղ բարի դաստիարակութիւն չը կայ՝ հոն կնոջ արժանաւորութիւնը

մեռած է, և ուր մեռած է այս արժանաւորութիւնը, իմացէք որ մեռած է ամենայն ինչ : Վասն զի ազգի մը կենդանութիւնը՝ առաքինի կանայքը կամ մայրերն են :

Լ'Էնդ. — Լ'յո, այո : ուրեմն առաքինի Հայ կանայքն ու մայրերը միայն կրնան ըլլալ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆԴՐՆՈՒԹԻՒՆԸ :

ԺԱՄՈՆԵԱԿԵՂՐԸԿԵՐԻ

Լ'մայս 17 ին, Սրբոց Գայիանեանց ասնին, կատարուեցաւ քաղաքի օրհորդաց Վարժարանին մէջ մի վայելուչ հանդէս, ուր ներկայ էին Լ'Սեն, Սրբազան պատրիարքը և Լ'րժ. միաբաններէն շատերը, նմանապէս և օրհորդաց ծնողքը : Հառաջագէմ օրհորդներէն մէկը կարդաց մի գեղեցիկ ճառ խահմութեան վրայ, յետոյ երկու փոքրահասակ օրհորդներ փոխադարձ հարց ու պատասխաններով բաւական բան պատմեցին քրիստոնէական ուսման գիտելիքներէն, և ապա քանի մի օրհորդներ համառօտ արամախօսութիւն մի ներկայացուցին, դպրոցաց կարեւորութիւնը բացատրելով : Լ'յո ամենէն զինի Սրբազան Պատրիարքը ազդու և համառօտ ատենախօսութեամբ կրնէրց հանդէսը, յիշեցնելով օրհորդաց ծնողներուն, որ իրենք եւս պարտաւոր են իրենց դաստիարակ ընտանեկան կենտոյ վրայ հսկել և այս ճանապարհով գործակցել դպրոցին, որպէս զի աշակերտութեանց ուսմանը և վարքը համահաւասար ընթացք և արդիւնաւորին Սուրբ Լ'Թոմոյ խնամքները : Ծնողք շնորհակալութիւն ժողովեցին Սրբազան Պատրիարքին իւր հայրանքով խնամաւորութեան համար և ապա

պղծային քաղցրահնչիւն երգասացութեամբ արձակեցան հանդիսականները :

— Ըմոյս 22 ին , Հայաստանեայց կաթողիկէ եկեղեցւոյ աղծային հանդիսաւոր Տօնին , Ըմեն . Սրբազան Պատրիարքը իրենին պատարագ մատուցանելով՝ Ձեռնադրութեւն Սուրբ խորհուրդ կատարեց , որով և վարդապետութեւն կամ կուսակրօն քահանայութեան ատորձան շնորհեց Պ . Գարեգին Սուրբատեանցին և դպիր Գեորգ Գրիգորեանին , առաջնոյն անունը փոխելով Սեղբիսեդեկ եւ երկրորդինը՝ Սակար :

— Եկեղեցեմի Օննդեան այրի ինդիրը տակաւին նոյն անորոշ վիճակի մէջ է , ինչպէս Սիօնի նախընթաց թուով ծանուցած ենք :

— Էջեքսանդրիոյ և Նիսիոքայ Յունաց Պատրիարքները քաղաքս ժամանեցին ինչպէս կ'երեւի յիշեալ Պատրիարքաց գալուտեան նպատակը լոկ ուխտաւորութիւն չէ , այլ նպատակ ունին Երուսաղէմի պատրիարքի հետ խորհրդակցելու ինչ ինչ եկեղեցական խնդրոց վրայ , որոց մէջ յայտնի է մաւնաւանդ յունադասն Սարոնիներու խնդիրը , որոնք սկսած են արդէն բռնորդել յունական եկեղեցւոյ վարչութեան դէմ , որ փոխանակ իրենց մէջէն և իրենց լեզուն հասկացող մարդիկ առաջնորդ կարգելու , ինչպէս առաջ , այնպիսի անձինք կարգած է , որք բոլորովին խորթ կ'երեւին Սարոնիներուն : Ընայժմ տակաւին չեն ղեկանիր (շոնք)՝ Սարոնիներու բողոքը լսելու և գործադրելու , բայց տեսնենք թէ պատրիարքական խորհուրդը ինչ պիտի անօրինէ :

— Երկայ ամսոյս մէջ բանի մի գողութիւններ եղան քաղաքիս մէջ և կրպակներ կողպատուեցան , բայց կա-

ռազարու թիւը այնպիսի աշարուրջ և խիստ միջոցներ ձեռք առաւ , որ կարճ ժամանակի մէջ թէ գողերը բռնուեցան և թէ ապահովութիւնը տիրեց քաղաքի մէջ :

ՔԱՌԵՐ ՆԱԼԻԻՔ

(Հարունակութիւն , տես թիւ 4) :

22 . Գիւղացի մի իւր դրացւոյն տունը գնաց անոր էջը փոխ ուղեւոր համար , դրացին որ կամք չունէր տալու , պատասխան տուաւ անոր ըսելով , շատ կը ցաւիմ որ քիչ մի յառաջ չի խնդրեցիր , որովհետեւ ուրիշ մի փոխ տուած եմ : Ինքը գինքը անանկ ծատագովելու տանն , էջը զուաց . ոհ , ըսաւ գիւղացին , ահաւասիկ քու էջդ կը հաստատէ ուրիշ մի տալը , շատակ խոստովանիլ պէտք է որ շատ բարեւորար ես : Օրսմանալ մարդ մ'ես , պատասխան տուաւ գիւղացին , ինձմէ աւելի իշուն կը հաւատաս :

23 . Փոքրիկ տղայ մի օր մի սեղանի վրայ միս ուղեւոր , հայրը ըսաւ անոր , միս ուղեւոր քեզ չվայելէր , այլ պէտք է որ համբերես մինչեւ որ տան : Այս խեղճ տղան տեսնելով որ ամեն ալ կուտէին և իրեն բան մի չէին տար , ըսաւ իւր հօրը , հայր իմ , թէ որ կը բարեհաճիք ինձ քիչ մի աղ տուէք : Ինչ պիտի ընես , հայրը հարցուց անոր , ինձի տալիք մոյն հետ ուտելու համար , պատասխանեց տղան , Հայր տեսաւ որ փոքրիկ տղան մոռցուած էր , առանց ուղեւոր մտէն տուաւ անոր :

(Պիտի շարունակուի) :

Փեշարմաձեան մահտեոյ Միքայէլ աղա :
 Քաջսիւնան Մուսէլ աղա :
 Քեմաձեան Որդիէ Էֆէնտի (2 օրի .) :
 Քերէստեան Ենոյք աղա :
 Քէշքեկեան Յովնանէս աղա Կեսարայի :
 Քէօնեան մահտեոյ Կարապետ աղա :
 Քիլիկիան Յօնան աղա :
 Քընաձեան Յարութիւն աղա :
 Քուշքըզեան մահտեոյ Յակոբ աղա :
 Քօլանձեան Յովնանէս աղա :
 Օսապաշի մահտեոյ Պետրոս աղա :
 Փիւնեկեան Յակոբ Էֆէնտի Կեսարայի . (2 օրի .) :

ՀԱՅ ՓԱ

Պարթեան Ստեփան աղա Ակնի :
 ԶԻՆ ՆԱԽԻԶԵՒԱՆ

Արժ . Մեքրոյժ վարդապետ Սեփառեանց :

ՂԱՐԱԲԱՂ

Արժ . Արիստակէս վարդապետ Սեփառեանց :

ՄԱՂԱՂԱՂ

Մերոյժեան Յովսիփ աղա :
 Պիճակեան մահտեոյ Յովնանէս աղա :

ՄԱՐԱՇ

Սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյ վարժապետն Նուէր ի Մեծ .
 Յակոբեան աղայէ որ ՂԱՂԵԱՆՊԵՐԿԱ :
 Հանաքեան մահտեոյ Սարգիս աղա :

ՄԱՐԶՈՒՆ

Գեր . Յովնանէս Արքեպիսկոպոս Եղեանան :

ՅՈՊՊԵ

Արժ . Աթանաս վարդապետ տեսուչ :
 Մատթէոսեան Յովսիփ աղա :
 Ս . Մուրատեան Սիմէօն աղա :

ՆԻԿՈՍԻԴԻԱ

Գեր . Նիկողոս Արքեպիսկոպոս առաջնորդական
 փոխանորդ :
 Թանգարան վերանորոգեան Նիկոսիփոյ :
 Տէր Կարապետեան Մկրտիչ աղա :
 Տէր Մինասեան Եղիա աղա :

ՇԱՊԻՆՂԱՐԱԿԻՍԱՐ

Գեր . Աբրահամ Արքեպիսկոպոս :

ՈՒՆԻԱ (ԶԷՅԹՈՒՆ)

Սուրբ Յովնանէս եկեղեցւոյ վարժապետն . Նուէր
 ի Մեծ . Յակոբեան աղայէ որ ՂԱՂԵԱՆՊԵՐԿԱ :
 Սուրբ Յակոբ եկեղեցւոյ վարժապետն . Նուէր ի Մեծ .
 մահտեոյ ՂԱՂԱՐԵԹ աղայէ Ս . Գափամանէ :
 Սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ վարժապետն . Նուէր ի
 Մեծ . մահտեոյ ՂԱՂԱՐԵԹ աղայէ Ս . Գափաման :
 Սուրբ Աստուածածին եկեղեցւոյ վարժապետն :
 Սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյ վարժապետն :

ԶԱՆԱԳԳՍԼԻ

Թովմաս աղա Յակոբեան :

ՊԱՂՏԱՏ

Իսկնտեկեան մահտեոյ Խաչիկ աղա :
 Իսկնտեկեան մահտեոյ Իսկնտեկ աղա :

ՊԵՐՈՒԹ

Արժ . Վարդան վարդապետ տեսուչ :

ՍԵԲԱՍՏԻԱ

Գեր . Կարապետ Արքեպիսկոպոս :
 Արժ . Պետրոս վարդապետ :
 Ահարոն (մահտեոյ) աղա :
 Աշոտեան Մահտեոյ Բարէլ աղա :
 Տ . Թեոդորոսեանց մահտեոյ Մարտիրոս աղա :

ՍԵՒԵՐԵԿ

Արժ . Եփրեմ վարդապետ Եղեանացի :
 Եղուպեան Սարգիս աղա :
 Ենի գօնչեան Մարգար աղա Ակնի :
 Իլնեան Պետրոս աղա Մատենի :
 Սանաթգ եմինի Կիրակոս աղա :

ՍՂԵՐՏ

Մահտեոյ Իսրայէլ աղա վարժապետ :

ՎԱՆ

Արժ . Յովնանէս վարդապետ Մատենեանց :
 Առաքելեանց մահտեոյ Մարտիրոսեան Մարգար աղա :
 Խաչատուրեանց մահտեոյ Մկրտիչ աղա :
 Նաթանեան մահտեոյ Համբարձում աղա :
 Պօշեօնաց Գեորգ աղա :

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ

Գեր . Յակոբ Սրբազան Արքեպիսկոպոս :
 Գալուստեանց Օհան աղա Յամթէյի :
 Թիւֆէնկեան Մկրտիչ աղա Յամթէյի :
 Հանաքեան Առաքէլ աղա :
 Մինասեան Յովնանէս աղա :
 Պաղպա մահտեոյ Օհան աղա :
 Տէր Գրիգորեան մահտեոյ Կարապետ աղա :
 Տէր Յակոբեան վարդան աղա Յամթէյի :

ՏՐԱՊԵԶՈՆ

Գեր . Մեքրոյ Արքեպիսկոպոս (2 օրի .) :
 Արժ . Գրիգորիս վարդապետ :
 Բարեհամբաւ . Լ . Դարոյն :
 " Մեքրոյեան Դարոյն Կիւփաշիւնէր :
 " Դարոյն Կիրասնի :

Գասպարեան Յակոբ աղա :
 Գրիգորեան Նիկողոս աղա :
 Խորաշեան վարդան աղա :
 Կիւղէնկեան Կարապետ աղա :
 Կիւրճիեան Պօղոս աղա :
 Մարտիրոսեան Արիստակէս աղա :
 Մեղաւորեան Սարգիս աղա :
 Մինասեան Յօնանէս աղա :
 Յակոբեան մահտեոյ Ստեփան աղա :
 Ս . Մեղաւորեան Խաչիկ աղա :

ՓԱՐԻԶ

Թիւրապեան Պետրոս աղա :
 Յակոբեան Մարգար աղա :

ԳԻՒԼՍ

Յակոբ աղա Ակնի . (2 օրինակ) :
 Պաղպապեան Կարապետ աղա . (2 օրինակ) :
 Պաամանեան Գեորգ աղա :

ՔԻՇԵԼԻ

Արժ . Գրիգոր վարդապետ տէր Ստեփաննոսեան :

ՑԱՆԿ

ՅՈՒՆԻՍ

Խնդիր կաթողիկոսական	121—126
Կենսագրութիւն Պաքալայ	127—130
Լճատութիւն	130—132
ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ. — Լճաբլինի ու Քաղաքակիրթ պատանի. (շարանակիւ)	132—137
Օրուցատրութիւն Լճակերտուհեաց մէջ.	137—143
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ	143
Օրուարձակք. (շարանակիւ)	144

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 էրեսէ բաղկացեալ ութածալ թղթով .
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մհնիտիէ հանդերձ Զանապաղի ծախքովը, կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել աւելոյց, պէտք է ամէն մէկ տետրին շորս դաշեկան վճարել :